

marife

dini araştırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 22 • sayı / issue: 2 • kiř / winter 2022

Epistemik Otorite Olarak Meslek Dersleri Öğretmenleri - Nitel Bir Araştırma- *

Teachers of Professional Courses as Epistemic Authorities -A Qualitative Research-

Müslime Örekli

Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, A. Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı
Res. Assist., Necmettin Erbakan University, A. Keleşođlu Faculty of Theology, Department of Religious
Education

Konya / Türkiye

muslimeorekli@icloud.com | <https://orcid.org/0000-0002-6500-5166>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

DOI: 10.33420/marife.1189313

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliř Tarihi: 14.10.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 24.12.2022

Published / Yayın Tarihi: 30.12.2022

Cite as / Atf: Örekli, Müslime. "Epistemik Otorite Olarak Meslek Dersleri Öğretmenleri -Nitel Bir Araştırma-". *Marife* 22/2 (2022): 685-714. <https://doi.org/10.33420/marife.1189313>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Alıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

Ethical Statement / Etik Beyan: * This study was produced based on the master thesis named "The Quantitative Analysis on Anatolian Imam Hatip High School Profession Course Teachers' Epistemic Authority in the View of Students". / Bu çalışma yazarın "Anadolu İmamhatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Öğrenciler Tarafından Epistemik Otorite Olarak Görülmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma" isimli yüksek lisans tezi esas alınarak üretilmiştir.

e-ISSN: 2630-5550

<https://marife.org/tr/>

Epistemik Otorite Olarak Meslek Dersleri Öğretmenleri -Nitel Bir Araştırma-

Özet

Epistemik otorite bireyin bilgi elde etme sürecinde belirleyici bir etkiye sahip olan bilgi kaynağını anlatmak için kullanılan bir kavramdır. İlk olarak Kruglanski tarafından ortaya atılmış olan bu kavram bireyin çeşitli konularda bilgi edinmeye yönelik girişimlerinde temel alabileceği bir kaynağa işaret etmektedir. Kavram aynı zamanda bireyin bir kaynaktaki bilgilere ne derece güvendiğini ve bu bilgileri kabul etmeye ne ölçüde hazır olduğunu ifade etmektedir. Eğitim sürecinde bilgi kaynağı en temelde öğretmendir. Bu çalışmada, Anadolu imam hatip liseleri Meslek Dersleri öğretmenlerinin epistemik otorite olma durumları ele alınmıştır. Bu çerçevede, Anadolu imam hatip liseleri Meslek Dersleri öğretmenlerinin öğrencileri tarafından epistemik otorite olarak görülüp görülmediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylelikle meslek dersleri öğretmenlerinin epistemik otorite kabul edilme durumlarını ve sebeplerini, epistemik otorite olarak görülen öğretmenlerin özelliklerini ve öğretmenlerin dışında öğrencilerin kimleri neden epistemik otorite olarak kabul ettiğini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda, Anadolu imam hatip lisesinde okuyan öğrencilerle yapılan görüşmelerde epistemik otorite olmaları yönünde meslek dersleri öğretmenlerinde aradıkları özellikler, bunların sebepleri ve beklentileri üzerinde durulmuştur. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak yürütülen bu çalışma ile meslek dersi öğretmenlerinin epistemik otorite/güvenilir bilgi kaynağı olup olmama durumu öğrencilerle görüşme yapılarak doğrudan ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Konya il merkezinde bulunan Anadolu imam hatip lisesi öğrencileri çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin öğretmenlerini epistemik otorite olarak görüp görmediklerini daha iyi anlamak, geçmiş yaşantılardan veri toplamak, bireysel görüşmede akla gelmeyecek, unutulabilecek bazı durumları daha iyi tespit edebilmek amacı ile veriler odak grup görüşmesi yapılarak toplanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde ilk olarak pilot görüşmeler incelenmiş ve olası kod listesi oluşturulmuştur. Ardından asıl odak grup görüşmesi verileri incelenerek kodlanmış ve asıl kod listesi belirlenmiştir. Öğrencilerin öğretmenlerini epistemik otorite olarak görmeleri hususunda öğretmenlerden kaynaklı etmenler, öğrencilerden kaynaklı etmenler ve dış etmenlerin etkili olduğu görülmüştür. Öğretmenlerden kaynaklı sebeplerde öğretmenlerin kişisel özellikleri ve meslekî bilgi düzeyi ön plana çıkmaktadır. Yapılan görüşmelerde, mesleki anlamda donanımlı, öğrencilerine saygı duyan, onları rencide etmeyen, öğrencilerini seven, çağa ayak uydurabilen, ders anlatılabilecek becerisine sahip, en önemlisi de anlattığı dinî içerikle hayatını bir bütün olarak aynı minvalde yaşayan ve örnek olan öğretmenlerin öğrencileri nezdinde epistemik otorite olarak görüldüğü elde edilen bulgular arasındadır. Ayrıca öğrencilerin imam hatip lisesini seçme sebebi gibi dış etmenlerin öğrencilerin öğretmenlerini epistemik otorite olarak kabul etme durumlarını etkilediği görülmüştür. Öğrencilerin birey olarak değerli görülme, saygı duyulma, görüşlerine önem verilmesi, sosyal olarak sorumluluk verilmesi gibi ihtiyaçlarını aile içinde ya da okulda karşılayamadıkları durumlarda okul dışındaki kurum ya da kuruluşlara yöndikleri ve epistemik otorite arayışlarını sürdürdükleri görülmüştür. İmam Hatip Lisesi meslek dersi öğretmenlerinin epistemik otorite olarak kabul görmelerinin temelde kişisel özellikler ve meslek bilgisi özelliklerine bağlı olduğu görülmüştür. Öğrenciler ilk olarak öğretmenlerinin kalık kıyafet, hitap vb. özelliklerine dikkat ettiklerini ardından mesleki anlamda donanım, kendine geliştirmeye açık olma, sosyal hayatta öğrencilerle ilgilenme ve en önemlisi de öğrettikleri dinî bilgileri hayatlarına entegre etme noktasına dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin bu beklentilerini karşılayamadıkları durumlarda okul dışındaki kurum ya da kuruluşlarda (dernek, vakıf, dinî sohbet grupları vb.) bu arayışlarını sürdürdükleri görülmüştür. Araştırma neticesinde hem okul içinde hem de okul dışında öğrencilere sosyal faaliyetlerin yapılması önerilebilir. Böylece öğrencilerle daha yakından ilişki kurulabilir. Ek olarak öğretmenlere din eğitimi ile pedagojik formasyon bilgilerini birleştirebilmeleri için ek eğitimler düzenlenebilir. Bu sayede öğrencilerin dinî yaşantılarında meslek dersleri öğretmenlerini güvenilir bir epistemik otorite olarak kabul etmesi sağlanabilir. Ayrıca öğretmenlerin seçecekleri bir meslek dersinde uzmanlaşmasına izin verilmesi ve o alanda branşlaşması ilgili alanda epistemik otorite olabilmesini kolaylaştıracaktır. İmam Hatip Lisesi meslek dersi öğretmenlerinin epistemik otorite olma durumları ileriki çalışmalarda öğretmenlerin gözünden incelenebilir. Böylelikle meslek dersi öğretmenlerinin epistemik otorite olma durumlarının önündeki engeller daha iyi ortaya konulabilecek ve çözüm üretilebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Epistemik Otorite, Güvenilir Bilgi Kaynağı, Meslek Dersleri, Meslek Dersi Öğretmenleri

Teachers of Professional Courses as Epistemic Authorities -A Qualitative Research-

Summary

Epistemic authority is a concept used to describe the source of information that has a decisive effect on the individual's process of obtaining information. This concept, which was firstly put forward by Kruglanski, points to a source on which the individual can base in her/his attempts to gain knowledge on various subjects. The concept also expresses the extent to which the individual relies on the information in a source and is ready to accept this information.

In the educational process, the source of information is the teacher. In this study, the epistemic authority status of professional course teachers of Anatolian Imam Hatip High School is discussed. In this context, it has been tried to understand whether the professional course teachers of Anatolian Imam Hatip High Schools are seen as epistemic authority by their students. It is aimed to reveal the situations and reasons why professional course teachers are accepted as epistemic authority, the characteristics of teachers seen as epistemic authority, and whom and why students accept as epistemic authority other than teachers. In the interviews with the students studying at Anatolian Imam Hatip High School, the characteristics they look for in professional course teachers to be epistemic authorities, their reasons and expectations are emphasized. In the study carried out as a case study, one of the qualitative research methods, it was tried to reveal whether the professional course teachers are epistemic authority / reliable information source or not through interviews with the students. In this context, the students of Anatolian Imam Hatip High School located in Konya city center were determined as the study group. In order to better understand whether students accept their teachers as epistemic authorities, to collect data from their past experiences, to better identify some situations that cannot be thought of and can be forgotten in individual interviews, data were collected through focus group interviews. In the analysis of the data, the pilot interviews were firstly examined and a possible code list was created. Then, the main focus group interview data was analyzed and coded, and the main code list was determined. It's seen that factors originating from teachers, factors originating from students and external factors are effective in terms of students accepting their teachers as epistemic authorities. Teachers' personal characteristics and professional knowledge level come to the fore. In the findings, it is seen that teachers who are professionally equipped, respect their students, do not offend them, love their students, can keep up with the times, have the ability to teach, and most importantly, live their life as a whole with the religious content they teach and set a model, are seen as epistemic authority by their students. In addition, it is observed that external factors such as choosing the Imam Hatip High School affect the students' acceptance of their teachers as epistemic authorities. It is observed that students attend to institutions or organizations outside the school and continue their search for epistemic authority when they cannot meet their needs such as being valued as individuals, being respected, being valued for their opinions, and being socially responsible. It is observed that the acceptance of Imam Hatip High School professional course teachers as epistemic authorities basically depends on their personal characteristics and professional knowledge. Students stated that they paid attention to, first of all, their teachers' characteristics such as dressing style, addressing manner, and then the point of being professionally equipped, being open to self-development, taking care of students in social life, and most importantly integrating the religious knowledge they taught into their lives. In addition, it is observed that they continue their search in institutions or organizations outside the school (associations, foundations, religious conversation groups, etc.) when they cannot meet these expectations. As a result of the research, it can be suggested to arrange social activities for students both inside and outside the school. Thus, a closer relationship can be established with students. Additional trainings can be organized for teachers so that they can integrate religious education with pedagogical information. In this way, it can be ensured that students accept their professional course teachers as reliable epistemic authorities in their religious lives. In addition, allowing teachers to specialize in a professional course of their choice and specializing in that field will make it easier for them to become an epistemic authority in the relevant field. The epistemic authority status of professional course teachers of Imam Hatip High School can be examined from the views of teachers in further studies. In this way, the obstacles to the epistemic authority of professional course teachers can be better revealed and solutions can be produced.

Keywords: Religious Education, Epistemic Authority, Reliable Source of Information, Professional Courses, Professional Course Teachers

Giriş

İnsan yaşamının her evresinde bilgi ile iç içe olmuştur, bilmediklerini öğrenmiş bildiklerini de aktarmıştır. Bilgi alışverişi bireyin hayatının her evresinde vardır. Bilginin farkına varma ve bilgi edinme, Piaget, Miller, Gagne ve Neisser gibi kuramcılara göre bireyin çevre ile uyumu ve bu sayede yaşamını sürdürmesi için çok önemlidir.¹ Birey yaşamında karşılaştığı olaylar, kendi tepkileri ve bunların sonuçları neticesinde bir düşünce/bilgi geliştirir. Öte yandan kişinin sahip olduğu bilgi geçmişten kopuk, gelecekte bağımsız değildir. Bilgi insan hayatının bir eylemidir ve diğer bütün eylemlerine yön verir. İnsanın sahip olduğu bilginin niteliği kendisini, dünyadaki rolünü nasıl tanımladığına ve dünya görüşüne bağlıdır.² Bilginin niteliği, nasıllığı, doğru olup olmadığına ilişkin tüm kabuller de aynı zamanda insanın kişiliğini, kimliğini oluşturur. Bilgi doğası gereği iki taraflı etkileyen ve etkilenenin olduğu bir boyuttur ve bilginin doğasına ilişkin tüm bu kabuller eğitim anlayışları üzerinde önemli etkilere sahiptir. Gelişen ve değişen zaman içerisinde bilgi ile ilgili ortaya çıkan paradigmatik değişimler de eğitim hayatını etkilemekte ve yönlendirmektedir.

Eğitimde bilgi konusunda pek çok araştırma yapılmış, görüş belirtilmiş ve her toplum kendi paradigmasını oluşturmuştur. Bilgiye atfedilen değer ve bakış açısı da buna göre farklılaşmaktadır. Son yüzyılda bilginin geçici ve bireye göre anlam kazandığı, konuları ezberlemek yerine derinlemesine kavramanın önemi, öğrenciye öğrenmeyi öğretmek gerektiği, öğrenmenin etkileşim olduğu, zekâ gelişiminin çok yönlü olması gibi bakış açıları eğitimde değişime gitmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır.³ Bu bakış açısı bilimin durağanlıktan çıkıp süreç hâlinde ilerleyebilmesini sağlamaktadır. Çünkü önemli olan bilgiyi depolamak değil, kullanmaktır. Ancak değerlerle, dünyayla, hayatla ilgisi olan bir bilgi, taşıyıcısının yapıp ettiklerini, işlediklerini canlandırır, yönetir, hayata bir düzen verir.⁴ Dolayısı ile bilginin insanın hayatını etkileyen tarafı eğitimciler için çok daha önemli olmaktadır. Bu sayede eğitimin daha kaliteli hâle gelmesi sağlanabilir.

İnsanın sosyal işlevselliğinin en önemli yönü, başkalarına bilgi bağımlılığı ile ilgilidir.⁵ Gelişen teknoloji ve zorlaşan yaşam koşulları nedeni ile birey her alana vakıf olamamakta ve yaşam içerisinde diğer insanların bilgilerine, deneyimlerine ihtiyaç duyabilmektedir. Bu durum bireyde bazı konularda daha uzman bir kişinin görüşüne uyma, kabul etme, güvenme durumunu oluşturmaktadır. Epistemoloji bilgi bilimi anlamında “*güvenilir bilgiye sahip olan*” anlamında kullanılan “*epistemik otorite*” kavramına temel olmaktadır. “Bilgi (episteme)” ve “otorite (authority)” kavramlarının bir araya gelmesi ile oluşturulan “bilgi otoritesi” veya “epistemik otorite” kavramı, bireylerin bilgilerinin oluşumu üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olan

¹ Ayhan Aydın, *Eğitim Psikolojisi* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2008).

² Takiyettin Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1988), 65.

³ Yüksel Özden, *Eğitimde Yeni Değerler - Eğitimde Dönüşüm* (Ankara: Pegem Akademi, 2010), 15.

⁴ Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, 66.

⁵ H. H. Kelley - J. W. Thibaut, “Group Problem Solving”, *The Handbook of Social Psychology* 4 (1969), 1-101.

bilgi kaynağını anlatmak için kullanılan bir kavramdır.⁶ Bu kavram ilk olarak Kruglanski tarafından ortaya atılmıştır ve bir bireyin çeşitli konularda bilgi edinmeye yönelik girişimlerinde temel alabileceği bir kaynağa işaret etmektedir. Kavram aynı zamanda bir bireyin bir kaynağın bilgilerine güvenip bu bilgileri kabul etmeye ne ölçüde hazır olduğunu ele alır.⁷ Kişinin bilgi arayışında kimi epistemik otorite olarak kabul edeceği ise çeşitli şartlara bağlanmaktadır. Bu şartlar hangi bilgi alanında bilgi arayışına girildiğine, bireyin yaşadığı sosyokültürel yapıya, yaşına göre değişebilmektedir. Epistemik otorite ile ilgili alanda çeşitli konularda çalışmalar yapılmıştır. Örneğin çocuk ve ergenler üzerinde epistemik otorite algılarını ele alan⁸, epistemik otorite algısının yaşa göre değişimini ele alan⁹, farklı alanlarda farklı epistemik otoritenin seçimini ele alan¹⁰, kişinin kendisini epistemik otorite olarak görmesini ele alan¹¹, öğrenciler ve öğretmenler gözünden öğretmenlerin epistemik otorite olup olmadıklarını ele alan¹² çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların çoğu yabancı kaynaklı çalışmalardır. Konu ile ilgili ülkemizde yapılan çalışmalara baktığımızda ise eğitim alanında M. Fuat Kenç tarafından 2011 yılında doktora tezi olarak hazırlanan 'Rehber Öğretmenleri ve Branş Öğretmenlerinin Epistemik Otorite Olarak Algılanma Düzeylerinin İncelenmesi' başlıklı çalışma yer almaktadır.¹³ Araştırmada ortaöğretim rehber ve branş öğretmenlerinin, öğrencileri tarafından epistemik otorite olarak algılanma düzeyleri incelenmiştir.

Yapılan çalışmalara baktığımızda, 'epistemik otorite' öğrencilerin bilgi ediniminde önemli bir yere sahip olan öğretmenlerin, öğrencileri açısından ne derece güvenilir bilgi kaynağı olduğu hususuna açıklık getiren önemli bir konudur. Eğitim hayatının etkili ve verimli geçebilmesi ve eğitimin istenilen hedeflere ulaşmasında önemli bir yer tutan epistemik otorite yani güvenilir bilgi kaynağının hangi şartlarda, nasıl olduğu ve özelliklerinin neler olduğu ise araştırma konusu olmuştur.

Bireyin çeşitli konularda bilgi edinmeye yönelik girişimlerinde temel alabileceği bir kaynağa işaret eden epistemik otorite çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Öğrencilerin öğretmenlerini uzmanı oldukları / derse girdikleri alan konusunda ne kadar epistemik otorite olarak görmektedirler? Bu sorunun cevabı, eğitimin kalitesini de belirlemektedir. Nitekim eğitim öğretmenden bağımsız ilerleyemez. Tamamen öğrenci üzerinden eğitimin yapılabilirliği iddia edilemez. Öte yandan imam hatip liselerinde meslek dersleri öğretmenlerinin öğrencileri gözündeki

⁶ A. W. Kruglanski, "The Field Of Cognitive Social Psychology: Cognitive Pluralism And Irrationalism Reconsidered" (Symposium on New Developments in Attributions Theory Oxford, England, 1980).

⁷ A. Kruglanski vd., "Says Who?: Epistemic Authority Effects In Social Judgment", *Advances in Experimental Social Psychology* 37 (2005), 346-392.

⁸ A. Raviv vd., "Perception of Epistemic Authorities by Children and Adolescents", *Journal of Youth and Adolescence* 19(5) (1990), 495-510.

⁹ D. Bar-tal vd., "Perception of Epistemic Authority and Attribution For Its Choice As A Function of Knowledge Area and Age", *European journal of Social Psychology* 21 (1991), 477-492.

¹⁰ D. Bar-tal vd., "The Concept of Epistemic Authority in The Process of Political Knowledge Acquisition", *Representative Research in Social Psychology* 19 (1991).

¹¹ Kruglanski vd., "Says Who?: Epistemic Authority Effects In Social Judgment".

¹² A. Raviv vd., "Measuring Epistemic Authority: Studies of Politicians And Professors", *European Journal of Personality* 7 (1993), 119-138.

¹³ M. F. Kenç, *Rehberlerin Öğretmenlerin ve Branş Öğretmenlerinin Epistemik Otorite Olarak Algılanma Düzeylerinin İncelenmesi* (Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011).

epistemik otorite olma durumları dinî hayatlarını etkilemeleri bakımından önem arz etmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, Anadolu imam hatip lisesi meslek dersleri öğretmenlerini öğrencilerinin epistemik otorite olarak görüp görmedikleri ve bunun sebeplerini ayrıca epistemik otorite olarak görülen kişi ya da kurumların özelliklerini ortaya koymak olarak belirlenmiştir. Problem cümlesi ise 'Konya ili merkez ilçelerinde Anadolu İmam Hatip Liseleri'nde görev yapan Meslek Dersleri öğretmenlerinin öğrencileri tarafından epistemik otorite olarak kabul edilme ya da edilmeme durumları nedir ve sebepleri nelerdir' olarak belirlenmiştir.

1. Epistemik Otorite

Bilginin hangi alanda olursa olsun birbirinden ayrılmayan iki ögesi vardır: Bunlardan birisi, bilen (insan), öteki ise bilinen, bilinebilen, araştırılan (var olan şey) şeydir. Her bilgi bu iki ögeye, bunlar arasında kurulan bağa dayanır. Bilene (insana) bilgi teorisi terminolojisinde özne/süje; bilinen, bilinmesi gereken şeye de nesne/obje adı verilir.¹⁴ Bu nedenle bilgi genelde nesne ile özne arasındaki ilişki olarak tanımlanmaktadır.¹⁵

İnsanlar, çevre ile etkileşimleri sonucu bilgi, beceri, tutum ve değer kazanırlar. Öğrenmenin temelini bu yaklaşımlar oluşturur. Kişi, çevresinden sürekli olarak kendisine ulaşan verileri değerlendirir ve bunun sonucu olarak düşünsel, duysal veya davranışsal tepkide bulunur. Öğrenme sonucu, birey içinde bulunduğu evrene yeni bir anlam yükler ve evrendeki konumunu belirler.¹⁶ Bilgi sayesinde evrende kendine yer edinen birey başkalarını etkileyerek bu döngüyü devam ettirir. Etkilenen ve etkileyen konumundaki bireyin bu özelliği eğitim hayatında da önemli bir yer tutar.

Öte yandan bireyin aradığı bilginin kaynağı ve niteliği de en önemli özelliklerden biridir. Doğru bilginin ilk adımı istemek çabalamak ikincisi ise bu bilginin kaynağı meselesidir. Bilginin kim tarafından elde edildiği o bilginin doğruluğu ve güvenilirliği açısından çok önemlidir.

Otorite bir kişinin, bir görüşün ya da bir örgütün genellikle boyun eğilen, diğerlerine karşı etkili olma hâlidir. Siyasal, bilimsel, sanatsal, törebilimsel vb. olabilir. Metafizikte kendini inandırma gücü olarak tanımlanır. Otorite herkesçe kabul edilen bu etkisini ya belli niteliklere sahip olmaktan ya da belli bir görevde bulunmaktan alır. Örneğin bilimsel niteliklerden doğan otoriteye bilimsel otorite (Epistemik Otorite) denir. Otorite toplumsal bir ilişkidir ve yol gösterici bir nitelik taşır.¹⁷ Kısaca otorite, büründüğü özellikler bakımından çeşitlere ayrılır.

Otorite iki farklı anlamda karşımıza çıkmaktadır. Birincisi 'ilişki/münasebet' ve ikincisi ise 'şahsi özellik' olarak. Örneğin iki öğretmeni ele alalım.

¹⁴ Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014), 56.

¹⁵ Ali Seyyar, *Davranış Bilimleri Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2004).

¹⁶ Özden, *Eğitimde Yeni Değerler - Eğitimde Dönüşüm*, 68.

¹⁷ Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar ve Akımlar) (Cilt 7 (U-Z))* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2005), 315.

Öğretmenlerden biri alan bilgisi olarak çok yetkin diğeri ise alan bilgisine dair yetkin bilgiye sahip değil. Bu iki öğretmenden alan bilgisi konusunda yetkin olan derse girdiğinde öğrencileri tarafından hiç dinlenmez, dikkate alınmazken, alan bilgisi konusunda yetkin olmayan öğretmen sınıfa girdiğinde öğrencileri tarafından dikkate alınıyor ve öğrenciler öğretmenleri ne derse yapmak üzere hazırlar. Burada kendi alanında yetkin olmayan öğretmen öğrencileri üzerinde bir otorite iken, kendi alanında yetkin olan öğretmen öğrencileri üzerinde bir otorite değildir. Bu durumdaki bir otorite şahsi bir özellik olan otoritedir ve burada öğretmenin öğrencileri üzerinde zoraki bir otorite kurduğunu söylenebilir. Bu otorite türü ile psikologlar ilgilenmektedir. Bir ilişki/münasebet anlamındaki otorite ise sosyolojinin alanına girmektedir. Bu çalışmada 'ilişki/münasebet' anlamındaki otorite ele alınacaktır. Bir ilişki/münasebet anlamındaki otoritede bir alandaki otoriteden bahsedilir. Örneğin bir doktor hastası için bir otoritedir. Çünkü alanda söyledikleri ve bildikleri ile genel anlamda hasta tarafından yetkin olarak kabul edilir ve bir otorite hâline gelir. Aynı zamanda bir hukukçu da doktor için bir otoritedir. Çünkü sahip olduğu hukuk alanı ile ilgili doktora göre yetkin bilgiye sahiptir. Burada bahsedilen otorite ilişki/münasebet anlamındaki otoritedir.¹⁸ İncelenecek otorite türünde kişinin otorite olması; sahip olduğu alanla, meslekle, bir özelliği ile ilişkilidir.

Bilgi için süje ile obje arasındaki münasebetin ürünü olduğu ifade edilmişti. Yani bilgi, süje ile obje arasındaki ilgiden doğar. Otorite bir ilişki/münasebet olarak ele alındığında ise taşıyıcı, süje ve alan arasındaki üçlü bir münasebetten oluştuğu görülecektir. Taşıyıcı otoritenin kendisi, süje üzerinde otorite kurulan ve alan otoritenin yetkin olduğu kısımdır. Örneğin 'Bir öğretmen öğrencisi için otoritedir.' denildiğinde öğretmen taşıyıcı, öğrenci süje, öğretmenin branşı ise alandır. Öğretmen sahip olduğu alan üzerinde öğrencisi için bir otoritedir. Öğretmenin alanında söylediği her şey prensip olarak öğrenci tarafından tanınır, kabul edilirse öğretmen öğrenci için o alanda bir otorite sayılır. "Prensip olarak her şey" ifadesi ile istisnaların olabileceği dile getirilmektedir. Zira öğretmenin sehven yanlış aktardığı yerler olabilecektir. Bu tür istisnalar otoriteyi bozmaz.¹⁹ Ancak burada önemli olan 'Öğretmen ne zaman öğrencisi için bir otorite hâline gelmektedir?' meselesidir. Makalede incelenen esas kısım burasıdır. Bir öğretmen öğrencisi tarafından hangi koşullarda, ne zaman otorite olarak kabul edilmektedir? Burada ele alınacak olan, psikolojik etkenlerle, zoraki olarak öğrenci üzerinde kurulan otoriteden ziyade öğretmenin kendi alanında yetkin olması ve bunu öğrenciye aktarabilmesi üzerine kurduğu otoritedir.

Otoriteye uymak ve inanmak günlük hayatta büyük kolaylıklar sağlamaktadır, dahası günlük hayatın karmaşası karşısında da bazen buna mecbur kalınabilmektedir. Hastalık karşısında doktora gitmek, adli meselelerde avukatlara hâkim ve savcılara güvenmek vs. otorite olarak düşünülebilir. İnsanlar otorite olarak gördükleri kişilerin deneyimlerini merak ederler ve kendi bilgilerini destekleme ihtiyacı duyarlar. Bu sebeple de otoritelere uyarlar. Özellikle de teknolojinin gelişmesi, istisnasız her eve internetin girmesi dikkate alındığında insanların ne kadar çok

¹⁸ J. M. Bochenski, *Otorite Nedir? Otorite Mantığına Giriş*, çev. Hilal Görgün (İstanbul: Küre Yayınları, 2015), 18.

¹⁹ Bochenski, *Otorite Nedir? Otorite Mantığına Giriş*, 20.

otoriteye bağlı kaldıkları da görülecektir. Eğitim açısından ise küresel salgın süreci ile eğitimlerin çevrimiçi ortama taşınması, öğrencilerin çeşitli sosyal platformlar üzerinden ders alabilmeleri, bilgiyi kolayca ve her an öğrenebilmeleri dikkate alınacak olursa, öğrencilerin otorite olarak kabul ederek hayatlarında düşünce ve yaşam biçimlerine etki etmelerine izin verdikleri kişi ya da kurumların incelenmesi önem arz etmektedir.

Otoritede esas olan üç alan aslında epistemik otoritenin etki alanlarını ve taşınması gereken koşulları da ifade etmektedir. Yukarıda taşıyıcı, süje ve alan olarak tanımlanan bu üç unsur arasında ikili münasebetler bulunmaktadır. İşte bu münasebetler epistemik otoritenin oluşabilmesi için gerekli olan şartları ortaya çıkarmaktadır. Biraz daha detaylandırılacak olursa taşıyıcı-süje, süje-alan ve taşıyıcı-alan arasındaki ikili münasebetler bir öğretmenin alanında epistemik otorite olarak kabul edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Taşıyıcı-alan ilişkisinde öğretmenin alanı ile ilgili yetkin bilgiye sahip olması, süje-alan ilişkisinde öğrencinin öğretmenin uzmanı olduğu alana duyduğu ilgi ve merak, taşıyıcı-süje ilişkisinde ise öğretmen ile öğrenci arasındaki yakınlık kastedilmektedir. Öğretmenin alanı ile ilgili yetkin bilgiye sahip olmaması, öğrencinin alana ilgi ve merakının yokluğu ya da öğrencinin öğretmenini sevmemesi gibi nedenler epistemik otoritenin gerçekleşmesinin önündeki en önemli engellerdir.

Epistemik otorite oluşumu, sosyal ve bilişsel bir süreçtir ve bu süreci anlayabilmek için sosyal ve bilişsel gelişim sürecine bakmak gereklidir. Freud, Erikson, Vygotsky, Piaget gibi sosyal ve bilişsel gelişim psikologları, bireyin yaşam içerisindeki bilgisinin çeşitli sosyalleşme araçlarıyla ya da sürekli etkileşim hâlinde olduğu diğer önemli hususlarla şekillendiğini söylemektedirler.²⁰ Epistemik otorite ile ilgili gelişim, bireyin sosyalleşme sürecindeki kendine has geçmişinden, dolayısıyla bu yaşantıları yolu ile oluşan kişisel farklılıklarından etkilenmektedir. Bazı zihinsel işlevleri olması gerektiği gibi yerine getirebilen bir yetişkin, artık kendi yaşamındaki çeşitli alanlarda kime, neye göre ne zaman ve ne kadar güvenebileceği konusunda fikirler geliştirerek epistemik otoriteler oluşturmaktadır.²¹ Oluşan bu epistemik otoriteler, çocukluk çağında anne baba, okul çağında öğretmenler, arkadaş çevresi ve sosyal medya olmaktadır ve zaman geçtikçe çeşitlenmektedir.

Epistemik otorite'nin oluşumu, gelişimi ve çeşitlenmesi yaşam boyu bir süreç hâlinde ilerler. Bireyin doğduğu zamanlarda, çocukluğunda, gençliğinde ve yetişkinliğinde sahip olduğu epistemik otoriteler çeşitlilik gösterir. Epistemik otoriteler kişinin bilgisinin oluşmasında, düşüncelerinin gelişmesinde, hatta karar vermesinde etkilidirler. Bireyler yaşam süreci içerisinde kendilerince alanda yetkin olduğunu düşündükleri güvenilir bilgi kaynaklarından bilgi almalarının ardından bu bilgileri doğru kabul eder ve başka bilgi arayışlarına son verirler. Bu nedenle, epistemik otoriteler şahıslar için kabul ettikleri sosyal kanıtlardır ve bu durum sosyal bilimciler için ilgi konusu olmuştur.²²

Epistemik otorite kavramı bireyin kaynakla ilgili kişisel inanışlarına

²⁰ A. Özer, "Kişilik Gelişimi", *Eğitim Psikolojisi* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2008), 143-179.

²¹ Kruglanski vd., "Says Who?: Epistemic Authority Effects In Social Judgment".

²² A. Raviv vd., "Measuring Epistemic Authority: Studies of Politicians And Profesors", 119-138.

odaklanır. Bir kaynak örneğin öğretmen, bireylerin bu kaynağı bir otorite olmasını sağlayan özelliklere sahip olduğunu düşündükleri ölçüde bir epistemik otorite olabilir. Bu özellikler, bir rol (örneğin din adamı vb.), yaş, medya haberi vs. şeklinde genel özellikler ya da belli bireylere (örneğin siyasi lider vb.) atıfta bulunan kişisel özellikler de olabilir. Epistemik otoritenin doğası gereği, herhangi bir özellik bir kaynağı epistemik otoriteye dönüştürebilir ve potansiyel olarak her kaynak da bu işlevi yerine getirebilir.²³

Bir kaynağın güvenilir bilgi kaynağı olarak tanımlanmasının temelinde yatan özellikler; kıdemli olma (yaş vb.), bir sosyal rol (bir din adamı, öğretmen vb.), eğitim düzeyi (Prof. vb.) ya da internet fenomeni vb. genel özellikler olabileceği gibi, belli bir kişi ya da kurumsal yapıya (yüksek mahkemeler vb.) epistemik otorite atfedilmesinde olduğu gibi özel özellikler de olabilir. Ayrıca, bir kaynak “genel epistemik otorite” gibi hizmet edebilir (din adamları, ebeveynlerin etkisi gibi), özel bir alanı etkileyerek “özel epistemik otorite” olarak da hizmet edebilir (doktor, akademisyen vb.). Bireyler, söz konusu çeşitli epistemik otoritelere güvenlerinde ve güven dereceleri konusunda büyük farklılıklar gösterebilirler. Şahıslar genel ve özel epistemik otoritelerden istediği alanda yararlanabilir²⁴ ve aynı zamanda farklı alanlarda farklı epistemik otoriteler seçebilir. Adli konularda bir hâkimi, tıbbi konularda bir doktor, dinî konularda ise bir din adamı epistemik otorite olarak kabul görebilir.

Kruglanski'nin (1989) söz ettiği epistemik otorite yaklaşımında, epistemik otorite, “epistemik veya bilişsel ihtiyaçlar” açısından önemli bir işlev görür. Bu açıdan bakıldığında güvenilir bilgi kaynakları “*kapatma ihtiyacı*” yani “*arayışı durdurma*” etkisi görmektedirler.²⁵ Kapatma ihtiyacı, bireyin ihtiyaç duyduğu bilgi alanında arayışa girmesi olarak tanımlanabilir. Arayışa giren birey elde etmek istediği bilgiye ikna olarak eriştiyse, arayışını durdurur. Bu arayış elbette kişide bir ihtiyaca binaen başlar.

Bireyin epistemik otorite seçimi, yaşla birlikte değişmekte ve çeşitlenmektedir. Sosyal-bilişsel gelişim dönemleri incelendiğinde kavramsal bilgi gelişimi, ilk çocukluk dönemlerinde büyük ölçüde ebeveynlerden, onları yetiştirenlerden ve diğer aile üyelerinden etkilenmektedir. Bireyin hayatla ilgili bilgisi çeşitli sosyalleşme araçlarıyla devamlı etkileşim hâlinindedir. Özellikle gelişen teknoloji ile birlikte, internet, televizyon gibi araçlar, bireyi doğduğu andan itibaren etkilemekte ve dolayısıyla bilgi oluşumunda da önemli bir yere sahip olmaktadır. Öte yandan olağan sosyalbilişsel gelişim dönemlerinin ilerlemesi ile birlikte ise ebeveynlerin epistemik otoriteleri azalır diğer kaynakların epistemik otoriteleri artabilir. Örneğin sosyalbilişsel gelişim sürecinde birey, okul öğretmenlerine yetki alanlarında belli düzeyde epistemik otorite atfedebilir. Yine ergenlikte akran grupları iyi birer epistemik otorite olabilirler. Bu, bireyin kendi kimliğini oluşturmaya başladığının göstergesidir. İlk zamanlar epistemik otorite oluşturma noktasında birey bağımsız değilken yaşı ilerledikçe daha bağımsız olmakta ve epistemik otoritesini bilinçli olarak

²³ Raviv vd., “Measuring Epistemic Authority: Studies of Politicians And Professors”. 119-138.

²⁴ Kruglanski vd., “Says Who?: Epistemic Authority Effects In Social Judgment”.

²⁵ A. W. Kruglanski, *Lay Epistemics And Human Knowledge: Cognitive And Motivational Bases* (New York: Plenum Press, 1989).

seçebilmektedir. Farklı bir deyişle bireyler en azından bazı alanlarda epistemik otoritelerini yavaş yavaş oluşturmaktadır. Bütün bunlar sayesinde kişiler karşılaştıkları bilgi türlerinden anlam çıkarabilme ve mevcut kanıtlardan geçerli sonuçlara ulaşabilme yeteneklerine güvenmeye başlamaktadır. Artık yetişkin olduklarında ise kendi yaşamındaki çeşitli alanlarda kime, ne zaman, nasıl ve ne kadar güvенеbileceği konusunda fikirler geliştirerek epistemik otoriteler oluşturabilirler.²⁶

2. Epistemik Otorite ve Tutum İlişkisi

İnsan yapısı gereği sosyal bir varlıktır. Bu özelliği sayesinde de diğer bireylerle iletişim ve etkileşimde içinde olur ve yaşamını sürdürür. Grup içinde yaşamını sürdüren insanın duygu, düşünce ve davranışlarının başkalarının varlığından etkilenme biçimlerini inceleyen Sosyal Psikoloji²⁷ alanında yapılan çalışmalar, toplum içinde yaşayan insanların duygu, düşünce ve davranış bakımından birbirlerinden etkilendiklerini ortaya koymuştur. Bu etkileşim neticesinde bireyin yaşadığı ya da karşılaştığı olayları algılama biçimi, öğrenmesi, çevresinden etkilenmesi sonucu yaşadığı sosyal etki, sahip olduğu roller, ön yargıları, içinde bulunduğu sosyal gruplar etki görüp değişebilmektedir.

Etkileyen ve etkilenen konumundaki insan toplum içinde kendine bir yer edinmek için başkaları tarafından kabul görmek ve onaylanmak ister.²⁸ Bu onaylanma ile birey varlığını hisseder ve mutlu olur. Bu var olma çabası, bireyin sosyal hayat içerisindeki algılarından, tutumlarından, kişisel özelliklerinden etkilenir. Var olma onaylanma ihtiyacı, bilgi edinimi noktasında da etkilidir. Kişinin algılamaları ve tutumları; bilgi edinimi ve bilgi aktarımı süreciyle beraber işler. Kişiler bir yandan insanlara bilgi aktarıırken bir yanda da bilgi edinirler. Bireyin sosyal hayat içerisindeki algılamasını ve tutumlarını incelemek, epistemik otorite olarak güvenilir bilgi kaynağı oluşturmalarını daha iyi anlamayı sağlayacaktır.

Algılama, duyumsal açıdan bilgilenme sürecidir.²⁹ Her ne kadar duyu organlarının algılama sürecinde önemli katkıları var ise de bunun yanında kişisel dürtü ve güdüler, bilgi birikimi, yaşantılar ve deneyimler de algılama sürecinin işleminde önemli rol oynar.

İnsan hayatının tamamı düşünüldüğünde, bireyin hayatını etkileyen kişi ve kurumlar arasında ailelerden sonra ilk sıralarda okullar ve öğretmenler gelmektedir. Bilgi edinme sürecinde öğrencinin öğretmeni ile arasındaki ilişki ve bakış açısı düşünüldüğünde öğrencinin bilgi otoritesi olarak öğretmene bakışı aralarındaki ilişkiden etkilenmektedir. Okul çağının ilk yıllarında öğretmeni ile arasında kötü bir anısı olan öğrencinin, daha sonraki yıllarda öğretmenlere bakış açısının yine bu yönde olması kaçınılmazdır. Bu durum bazen tam tersi de olabilmektedir. Birey hakkında iyi düşündüğü bir kişinin olumsuz yanlarını göremeyebilir.

Algılarımız, olan olaylara karşı tavır geliştirmemizde önemli bir yere sahiptir. Yaşadığımız olaylar üzerindeki düşünce ve yargılarımız algılamalarımızı etkiler

²⁶ Kruglanski vd., "Says Who?: Epistemic Authority Effects In Social Judgment".

²⁷ Salih Güney, *Sosyal Psikoloji* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015), 3.

²⁸ Güney, *Sosyal Psikoloji*, 76.

²⁹ Güney, *Sosyal Psikoloji*, 87.

böylece olaylara karşı bir tutum geliştiririz. Tutumlar, diğer bireylerle olan ilişkilerin algılanması ve değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Canlı, cansız, soyut ya da somut nesnelere olan ilişkilerimiz düşünsel bir bütünlük içerisinde gerçekleşir. İşte bu düşünsel bütünlük sosyal psikolojide tutum olarak değerlendirilir.³⁰ Tutumlar, yaşantı yoluyla organize olan, bireyin ilişki içerisinde olduğu bütün nesnelere ve durumlara verdiği tepki üzerinde yönlendirici ve dinamik bir etki yaratan zihinsel bir hazır olma durumudur.

Tutumlarımız; değerler, ideolojiler ve sosyal temsillerle ilişkilidir. Değerler, bireyin içinde yaşadığı toplumsal sistemle alakalıdır. Kişi mensubu olduğu toplumun değerleriyle iç içe olan bir tutum geliştirir. Bu değerler, dinsel, siyasal, kuramsal, ahlaki, estetik, ekonomik değerler olabilir. İdeolojiler yaygın biçimde benimsenen inanç sistemleridir. Bunlar da içinde yaşanan toplumun ideolojisinden etkilenir. Sosyal temsiller ise toplumun temsil ettiği genel çerçeve neticesinde bireyin de tutum geliştirmesidir. Kişi üyesi olduğu toplumun sosyal tutumlarının bir temsilcisidir.³¹ Algı ve tutumlar bireyin hayat içerisindeki konumunu, dolayısı ile davranışlarını etkilemektedir.

Tutumların oluşması; bireyin yaşadıklarını sahip olduğu değerlerle ilişkilendirerek değerlendirmeye tabi tutması, geçmiş yaşadıkları ile ilişki kurması, kişisel ya da grupsal deneyimleri göz önünde bulundurması ve de diğer insanların tecrübelerinden öğrenme yoluyla gerçekleşir.³² Diğer insanların tecrübelerinden öğrenmek ve onlara güven duymak, genellikle kendini epistemik otorite olan güvenilir bilgi kaynağı olarak gösterir. İnsanlarla olan ilişkilerimizde etkili olan unsurlardan biri de bilme ihtiyacıdır. Bu bilme ihtiyacı her zaman aynı düzeyde olmasa da hayatının farklı alan ve dönemlerinde kişi bu ihtiyacını gidermek için bir arayışa girer ve güvendiği kaynaklara yönelir.

Tutumlar, bireylerin yeni bilgiler elde etmesini ve mevcut bilgileri düzenlemesini sağlar. Çünkü birey bildiği bir şey hakkında tutum geliştirir. Kişi sahip olduğu bilgi sayesinde yeni tutum geliştirirken, aynı zamanda geliştirdiği tutum sayesinde yeni bilgiler de öğrenir. İnsan, zihninde sistemli bir bilgi düzeni oluşturursa evreni daha iyi anlayabilir. Kişilerin tutumları aynı zamanda bilgilenme ihtiyaçlarını da tespit eder. Bazı tutumlar, bireylerde belirli bir ihtiyaç düzeyi yaratır.³³ Bu nedenle tutumların bilgi edinme sürecinde önemli bir yeri vardır.

Hogg ve Vaughan'ın, Fishbein & Ajzen, 1975; McGuire, 1969; Oscanp, 1977'den aktardığına göre bireyler tutumlarını aynı zamanda doğuştan getirmezler, öğrenirler. Tutumların öğrenilmesi sosyalleşme sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır.³⁴ Bireyin toplumsal yaşam içerisinde nelere, ne tür ve nasıl tutum geliştireceği ise bazı faktörlere bağlıdır. Bunlar zihinsel ve bilgisel faktörler, fizyolojik faktörler, aile faktörü, tutum nesnesi ile gerçekleşen yaşantılar, akranlar faktörü, bireysel özellikler faktörü, kitle iletişim araçları faktörü, sosyal sınıf ve sosyoekonomik faktör, grup

³⁰ Güney, *Sosyal Psikoloji*, 119.

³¹ Güney, *Sosyal Psikoloji*, 122-123.

³² Güney, *Sosyal Psikoloji*, 133-134.

³³ Güney, *Sosyal Psikoloji*, 142.

³⁴ Michael A. Hogg - Graham V. Vaughan, *Sosyal Psikoloji*, çev. İbrahim Yıldız - Aydın Gelmez (Ankara: Ütopya Yayınları, 2014), 184.

üyeliği faktördür.³⁵ Bu faktörler aynı zamanda epistemik otoritenin oluşumunda da oldukça etkili faktörlerdir.

3. Eğitimde Epistemik Otoritenin Önemi

Eğitimde amaç istendik bir şekilde bireyin davranış değişikliğine gitmesidir. Öğretmenler eğitim verirken bu amaçla hareket ederler. İstendik bir şekilde davranış değişikliği demek aynı zamanda bireyin tutumlarını da değiştirmek demektir. Bu noktada sosyal psikolojide kaynağın yani öğretmenin ikna edebilme özelliği devreye girer. Kaynağın ikna edebilme özelliği ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında kaynağın karşı tarafı ikna etmesi inanılabilirliğine bağlıdır. Yani karşı tarafın mesajı kabul etmesi gereklidir. Alıcının bir mesajı kabul ya da reddetmesi yapılan çalışmalarda çekicilik, hoş gitme ve benzerlik olarak tespit edilmiştir.³⁶ Aynı zamanda Raviv ve diğer çalışma arkadaşlarının 2002’de aktardıklarına göre ikna edici kaynak konusunu ele alan ilk kuram, iletişim ve tutum değişikliklerini inceleme çabalarının bir parçası olarak Hovland, Janis ve Kelley tarafından önerilmiş olan Öğrenme Kuramı’dır. Bu yaklaşımın temel görüşüne göre, tutumlar büyük ölçüde diğer davranış ve alışkanlıklar nasıl kazanılıyorsa öyle kazanılır. Bu kurama göre bir bireyin yeni bir görüşü kabul etmeye ne ölçüde açık olduğu şu üç değişkene bağlıdır:

- İletişim kaynağının özellikleri,
- İletişimin gerçekleştiği ortam,
- İletişimin içeriği³⁷

Değişkenlerden ilki olan iletişim kaynağının özelliklerine bakıldığında bu özelliklerden biri kaynağın inanılabilirliği dolayısıyla uzmanlığıdır. İletişimin diğer özelliği güvenilebilirliğidir. Üçüncü özelliği ise sevilebilirliği olarak kabul görmektedir.³⁸ Bu özellikler de epistemik otorite kavramı ile yakından ilgili özelliklerdir.

Kaynağın özellikleri, iletişimin gerçekleştiği ortam ve iletişimin içeriğinin özellikleri eğitim alanında düşünülecek olursa, kaynağın yani öğretmenin giyim-kuşamı, diksiyonu, öğrencinin gözünde temsil ettiği statü (dinî siyasi görüşü vs.), yaşıntısı yoluyla örnek olarak öğrenci ile arasındaki yakınlık, öğretmenin ikna ediciliğini artırmakta ya da azaltmaktadır. Nitekim kişi, kendisine yakın bulduğu, hoşuna giden, benzerlik olduğunu gördüğü kişilere karşı daha dikkatlidir ve bu kişileri kendine daha kolay örnek alır. İkna edilebilirlik noktasında mesajın içeriği de önemlidir. Mesajın daha kolay anlaşılması iknayı kolaylaştıracaktır. Bu noktada mesaj eğitim açısından değerlendirilecek olursa dersin içeriğine göre görsel, işitsel ve yazılı argümanlardan yararlanmak yerinde olacaktır. Öte yandan ikna edilebilirlik noktasında bireysel farklılıklar da göz önüne alınmalıdır. Öğrencilerin bireysel farklılıkları bilgi edinimi noktasında rol alan önemli etmenlerden biridir.

Kaynak ve kaynağın ikna edilebilirliği ile ilgilenen araştırmacılar, tutumların oluşumu, sürecin nasıl ilerlediği ile ilgilenirken, epistemik otorite üzerine yapılan

³⁵ Güney, *Sosyal Psikoloji*, 146-149.

³⁶ Hogg - Vaughan, *Sosyal Psikoloji*, 214.

³⁷ A. Raviv vd., *Epistemic Authority: Theory and Search* (İsrael: Tel Aviv University Press, 2002).

³⁸ J. L. Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez (Ankara: İmge Kitapevi, 2003).

araştırmalarda “alan dışı bilginin nasıl edinildiği”, “bireylerin istedikleri bilgiyi ne zaman araştırdıkları ve ne zaman araştırmaya son verdikleri”, “bireylerin yaşam içerisinde farklı alanlarda ne tür kaynakları epistemik otorite olarak seçtikleri” ve “epistemik otorite seçimlerinin yaşlarına ve durumlarına bağlı olarak nasıl değiştiği” gibi konular ele alınmıştır. Bu nedenle ikna sürecine epistemik otorite farklı bir yaklaşım getirmiştir. Bu yaklaşıma göre bireyler, doğru bilgiye sahip olduklarına inandıklarında bilgi için araştırmaya son verirler. Bu da epistemik otorite olduğuna inandıkları bir kaynaktan bilgi almalarının bir sonucu olarak gerçekleşir. Bu kaynak dışsal olabileceği gibi içsel de olabilir yani kişinin kendisi de epistemik otorite olabilir. Epistemik otorite kuramı, bireylerin geçerli bilgiye sahip olduklarına inanarak kendilerini de epistemik otorite olarak görebileceklerini iddia etmektedir. Alan dışı epistemik otorite modeli bu durumu öz epistemik otorite kavramı ile adlandırmıştır. Diğer model ya da kuramlar bu olasılığı değerlendirmezler ve sadece dışsal kaynaklara odaklanırlar. Bunun nedeni, kullandıkları özel araştırma sorularıdır. Bu nedenle, diğer modellerde mesaj içeriğinden bağımsız olarak tanımlanan kaynak özelliklerinin aksine, epistemik otorite verdiği bilgiye yönelik tutum ile tanımlanır. Bu yüzden de epistemik otorite modeline göre her kaynak ve de algılayan kişi olarak bireyin kendisi de potansiyel bir epistemik otoritedir.³⁹

Epistemik otoritenin temelinde bireyin taşıdığı tutum ve algılar yatmaktadır. Bu nedenle her bireyin sahip olduğu epistemik otorite farklılık gösterebilir. Hayat içerisinde şahsımıza ait düşünceler, duygular, tutum ve algılar farklı alanlarda seçtiğimiz epistemik otoriteleri etkilemektedir. Eğitim hayatında da öğrencinin öğretmenini epistemik otorite olarak görüp görmemesini; yaşamdan kaynaklı öğrenmeleri, yaşadığı aile ortamı, düşüncelerinin temelinde oluşumunu sağlayan algı ve tutumları belirleyici olmaktadır.

4. Yöntem

4.1. Araştırma Deseni

Nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması olarak kurgulanan bu çalışma ile Anadolu imam hatip liseleri meslek dersleri öğretmenlerinin öğrencileri tarafından epistemik otorite olarak görülüp görülmediği ve sebepleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Durum çalışması, bir olayın, durumun derinlemesine çalışılması ile ilgilidir. Durum çalışması katılımcı gözlemleri, derinlemesine görüşmeler ile doküman toplama yoluyla elde edilip analiz edilen verilerin derinlemesine ve boylamasal olarak incelenmesini içerir.⁴⁰ Bu sayede Anadolu imam hatip liselerindeki meslek dersi öğretmenlerinin epistemik otorite olma durumlarının en iyi şekilde anlaşılması hedeflenmiştir.

³⁹ Kruglanski, *Lay Epistemics And Human Knowledge: Cognitive And Motivational Bases*; Bar-tal vd., “The Concept of Epistemic Authority in The Process of Political Knowledge Acquisition”.

⁴⁰ Corrine Glesne, *Nitel Araştırmaya Giriş*, çev. Ali Ersoy - Pelin Yalçınoğlu (Ankara: Anı Yayıncılık, 2015), 30.

4.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, araştırmacının keşfetmek, anlamak, iç görü kazanmak istediği ve çoğu şeyin öğrenilebileceği bir örnekleme seçiminin zorunlu olduğu varsayımına dayanır.⁴¹ Bu yolla farklı okullardan, farklı başarı düzeylerinden, farklı sosyal statülerden, farklı dinî gruplardan etkilenen, okul dışında farklı kurum ya da kuruluşlara giden öğrencilerin çalışma grubuna alınarak öğretmen otoritesi ile ilgili daha zengin veri elde edilmesi amaçlanmıştır.

Meslek dersleri öğretmenlerinin öğrencileri nezdinde epistemik otorite olup olmadıklarını ve sebeplerini ortaya çıkarmak amacı ile Anadolu imam hatip lisesi öğrencileri çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Öğrenciler, öğretmenlerini gözlemleme ve ifade de daha rahat olacakları ve okul hayatlarının genelini ele alabilecekleri düşünüldüğünden 11 ve 12. sınıflardan, Konya ili merkez ilçelerinden seçilen 10 farklı Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden tercih edilmiştir. Toplamda araştırmaya 6'sı kız ve 6'sı erkek olmak üzere 12 öğrenci katılmıştır. Görüşmeler, 2017-2018 eğitim öğretim yılında araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Etik bir sorun yaşamamak amacıyla görüşme verileri raporlaştırılırken görüşülen öğrenciler "KÖ1, KÖ2, EÖ1, EÖ2,..." olarak kodlanmıştır. Kodlamada kız öğrenciler için "KÖ" ve erkek öğrenciler için "EÖ" kodları kullanılmıştır. Görüşmenin başında özel ilgi alanlarını tespit edebilmek ve çalışma ile ilgili onaylarını almak üzere öğrencilerin katılımcı bilgi formu doldurmaları sağlanmıştır.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

KÖ1	12. sınıf öğrencisidir. İmam Hatip Lisesini tercih sebebi olarak, "Dini değerleri daha iyi öğrenebileceğim hem dünyevi hem de ahiretimiz için gerekli konularda öğrenim görebileceğim bir yer olduğu için seçtim." demiştir. Küçüklüğünde Kur'an kursuna gitmiş ve güler yüzlü oluşları, dinî değerler için çaba gösterdiklerinden dolayı memnun kaldığını ifade etmiştir. Okul dışı aktivitelere katılmaktadır.
KÖ2	11. sınıf öğrencisidir. İmam Hatip Lisesini tercih sebebi olarak, "İmam Hatip Liselerinde de güçlü meslek sahiplerinin çıkabileceğini göstermek" olduğunu söylemiştir. Kur'an kursuna gitmiştir. Bununla ilgili olarak "Okuma yazmayı öğrendiğimden beri kursa gidiyorum. Memnunum çünkü, erken yaşta Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek birçok yerde beni güçlü hissettirdi." demiştir. Okul dışı aktivitelere katılmaktadır.
KÖ3	11. sınıf öğrencisidir. İmam Hatip Lisesini tercih sebebi olarak, "İmam Hatip liselerinin diğer liselere nazaran daha iyi olacağını düşündüm." demiştir. Kur'an kursuna gitmiştir ve memnun kaldığını belirtmiştir. Okul dışı aktivitelere katılmaktadır.
KÖ4	11. sınıf öğrencisidir. İmam Hatip Lisesini tercih sebebi olarak, "Ortamın rahatlığı ve uygunluğu sebebi ile tercih ettim." demiştir. Kur'an kursuna gitmiştir ve memnun kaldığını ifade etmiştir. Okul dışı aktivitelere katılmaktadır.
KÖ5	11. sınıf öğrencisidir. İmam Hatip Lisesini tercih sebebi olarak, "Dinimi daha iyi öğrenip, gereklerini güzelce yerine getirebilmek" olarak ifade etmiştir. Kur'an kursuna gitmiştir, memnuniyet düzeyi orta düzeydedir. Okul dışı aktivitelere katılmaktadır.
KÖ6	12. sınıf öğrencisidir. İmam Hatip Lisesini veli isteği sebebi ile tercih ettiğini söylemiştir. Kur'an kursuna gitmiştir ve memnun kaldığını belirtmiştir. Okul dışı aktivitelere

⁴¹ Sharan B. Merriam, *Nitel Araştırma - Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, ed. Selahattin Turan (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015), 76.

	katılmaktadır.
EÖ1	12. sınıf öğrencisidir. İmam Hatip Lisesi'ne aile tercihi ile geldiğini söylemiştir. Kur'an kursuna gitmiştir ve memnun kaldığını söylemiştir. Okul dışı aktivitelere katılmaktadır.
EÖ2	12. sınıf öğrencisidir. İmam Hatip Lisesini başlarda imam olmak için tercih ettiğini söylemiştir. Kur'an kursuna gitmiştir ve memnuniyet düzeyi ortadır. Okul dışı aktivitelere katılmaktadır.
EÖ3	12. sınıf öğrencisidir. İmam Hatip Lisesine ilk olarak tavsiye ile geldiğini ancak sonraları severek devam ettiğini söylemiştir. Kur'an kursuna gitmiştir, dinî temelini orada attığı için memnun kalmıştır. Okul dışı aktivitelere katılmaktadır.
EÖ4	12. sınıf öğrencisidir. İmam Hatip Lisesini dinî tam manasıyla öğrenmek için tercih ettiğini söylemiştir. Kur'an kursuna gitmiştir. Memnun kaldığını belirtmiştir. Okul dışı aktivitelere katılmamaktadır.
EÖ5	12. sınıf öğrencisidir. İmam Hatip Lisesini imanlı ve geleceğe yön veren bir birey olmak için tercih ettiğini söylemiştir. Kur'an kursuna gitmiştir ve orta düzeyde memnun kaldığını, iyileştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Okul dışı aktivitelere katılmaktadır.
EÖ6	12. sınıf öğrencisidir. İmam Hatip Lisesini dinî eğitim almak için tercih etmiştir. Gittiği Kur'an kurslarından hiç memnun kalmadığını söylemiştir.

4.3. Verilerin Toplanması

Öğrencilerin öğretmenlerini epistemik otorite olarak görüp görmediklerini daha iyi anlamak, geçmiş yaşantılardan da veri toplamak, bireysel görüşmede akla gelmeyecek, unutulabilecek bazı durumları daha iyi tespit edebilmek amacı ile verilerin odak grup görüşmesi yapılarak toplanmasına karar verilmiştir.

Odak grup görüşmesi formunu hazırlamak üzere, görüşmelere başlamadan önce araştırma konusu ile ilgili alanda araştırmalar yapılarak önemli unsurlar belirlenmiştir. Belirlenen unsurlar göz önüne alınarak denenmek üzere yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular ve sonda sorular hazırlanmıştır.

Hazırlanan sorular, 2017-2018 eğitim öğretim yılı içerisinde, Konya ili merkez ilçelerindeki Anadolu imam hatip liselerinden lise hayatını daha iyi analiz edecekleri düşüncesi ile 11 ve 12. sınıflardan seçilen öğrencilere uygulanmıştır. Öncelikle katılımcılar ile iki ayrı pilot görüşme gerçekleştirilmiş, ilk pilot görüşmede öğrencilere araştırma konusu ile ilgili detaylı bilgi verilerek, araştırmada buldukları konum ve önem arz edilmiştir. Bu sayede araştırmanın güvenilir bir şekilde ilerlemesi sağlanmıştır. Öğrencilerden elde edilen veriler ve uzman görüşleri dikkate alınarak, uygulama sonunda kullanılacak asıl görüşme sorularının nasıl olacağına karar verilmiştir. Sonrasında 12 öğrenci ile odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiş ve görüşmelerde video ve ses kaydı alınmıştır.

4.4. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi yoluyla araştırmacı, verileri tanımlamaya, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekleri ortaya çıkarmaya çalışır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize

ederek yorumlamaktır.⁴² Öncelikle odak grup görüşmesi kayıtları bilgisayar ortamında yazıya geçirilerek nitel veri seti oluşturulmuştur. Verilerin çözümlenmesinde öncelikle pilot görüşmeler incelenmiş ve olası kod listesi oluşturulmuştur. Ardından asıl odak grup görüşmesi verileri incelenerek kodlanmış ve asıl kod listesi belirlenmiştir.

Kodlama işlemi yapılırken okumalar, öğrencilerin öğretmenlerini epistemik otorite olarak görüp görmediği ve olması gereken epistemik otoriteye sahip öğretmen özellikleri, epistemik otorite olarak görülen öğretmenler ve özellikleri, epistemik otorite olarak görülmemeyen öğretmenler ve sebepleri, meslek dersi öğretmenlerinin epistemik otorite olarak görülmemesindeki dış etmenler olarak farklı bakış açıları ile gerçekleştirilmiştir. Bu bakış açıları aynı zamanda görüşme formundaki soruların genel hatlarını ifade etmektedir.

Elde edilen kodlar anlamlı birimler hâlinde sınıflandırılarak temalar oluşturulmuştur. Raporlaştırma aşamasında ise öncelikle epistemik otorite unsurları ele alınıp tanımlanmıştır. Ardından öğretmenlerin öğrencileri gözünde epistemik otorite olarak görülüp görülmediği örneklendirilerek tanımlanmış ve eğitimin kalitesi ve verimliliği açısından yorumlanmıştır.

Tablo 2. Öğrenci Görüşme Kayıtlarının Kodlanmasına İlişkin Örnek

Öğrenci Görüşme Veri Seti	Kodlama Epistemik otorite ile ilgili unsurlar (olması gereken-gerçekte olan olumlu olumsuz özellikler-dış etmen- ler)
Okul dışında bir kuruma, cemaate, sivil toplum kuruluşuna vs. gidiyor musunuz? Okul dışında gittiğiniz bu yerlere gitme ihtiyacı neden doğdu sizde, böyle bir arayışa neden giriniz, oraya sizi bağlayan şeyler neler?	Bir şeyler Yapabildiğini Görme, İşe Yaratıldığını Hissetme, İnsani İlişkilerin Gelişmesi
"...Gittiğimiz bu tarz yerler, bizlere dostluk da kazandırıyor. İnsanları tanımak ve sevmek için fırsatlar sunuyor. Bazen ilk etapta ısınmadığımız arkadaşlar oluyordu. Ama yaptığımız programlar, çalışmalar, gittiğimiz söyleşiler, bize verilen görevlerde bu sevmediğimiz insanları tanıma fırsatımız oldu. Hatta en yakın arkadaşımız hâline geldiler."	Öğretmenler Öğrenci ile İletişim Konusunda, Dini Sevdirme Noktasında Eğitim Almaları
"Bence İmam Hatip Lisesi'ne gelen öğrencilere toplum önderleri olmaları yönünde eğitim verilmeli. Bir hedef verilmeli, amaç verilmeli. Din eğitimi gerici bir eğitimmiş gibi gösteriliyordu geçmişte. Günümüzde de böyle düşünenler halâ bitmiş değil. Bunun önüne geçilmeli. Öğrenciye yanlış eğitim verildiğinde bunu düzeltmek çok zor. Dolayısı ile öğrenciye verilen zararın en aza indirilmesi için öğretmenlere de öğrenci ile nasıl	

⁴² Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016), 242.

Öğrenci Görüşme Veri Seti	Kodlama Epistemik otorite ile ilgili unsurlar (olması gereken-gerçekte olan olumlu olumsuz özellikler-dış etmen- ler)
<i>iletişim kuracağı, dîni nasıl sevdirecekleri konusunda eğitim ve- rilmeli.”</i>	

5. Bulgular

Eğitim sisteminin yapı taşlarından biri olan öğretmenlerin öğrencileri üzerindeki etkisi, eğitimin kalitesini belirleyen en önemli etmenlerden birisidir. Eğitimin kalitesinin artırılmasında öğretmenin etkisi ele alındığında karşımıza öğretmenin sınıf içerisindeki konumu ve öğrenci üzerindeki etkisi çıkmaktadır. Alanyazın incelendiğinde bu durumun esas yapı taşı olarak öğretmenin “epistemik otorite” yani “güvenilir bilgi kaynağı” olarak görülmesi geçmektedir. Epistemik otorite, öğrencinin öğretmeninden aldığı bilgileri ne derece kabul edip, benimsediğini, hayatına adapte ettiğini göstermektedir. Bu da eğitimde kaliteyi etkileyen önemli unsurlardandır. Elde edilen veriyi yorumlarken en genel kavram ve ana tema epistemik otoritedir. Bu ana tema içerisinde meslek dersleri öğretmenlerinin epistemik otorite olması alt tema, bu durumu etkileyen etmenler, sebepleri ve meslek dersleri öğretmenleri dışında epistemik otorite olarak kabul edilen şahsiyet ya da kurumlar ise kod olarak ele alınmıştır.

5.1. Öğrencilerin Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerini Epistemik Otorite Olarak Kabul Etme ya da Etmeme Durumu ve Sebepleri

5.1.1. Öğretmen Kaynaklı Sebepler

Öncelikle araştırmanın ilk sorusu için meslek dersi öğretmenlerinin öğrencileri gözünde epistemik otorite olup olmama durumlarını tespit etmek amacı ile ‘Öğretmenlerinizin ders anlatımını nasıl değerlendirirsiniz?’, ‘Öğretmenlerinizin size karşı olan tavrı nasıldır?’ vb. sorular öğrencilere yöneltilmiştir. Görüşmeler neticesinde bu durumu öğretmenden kaynaklı sebepler, öğrenciden kaynaklı sebepler ve dış etmenlerin etkilediği tespit edilmiştir.

Öğretmenden kaynaklı sebeplerde, öğrencilerin öğretmenlerinin hem şahsi tavırlarına hem de meslek bilgilerine odaklandıkları görülmüştür. Nitekim öğrenciler, öğretmenlerinin sadece ders anlatımlarından değil aynı zamanda şahsiyetlerinden de etkilenmektedir. Konuyla ilgili öğrencilere ‘Okulunuzda derse girdiği branş ile ilgili yeterli bilgiye sahip olduğu hâlde dersini iyi anlatamayan öğretmenleriniz var mı? Sizce bunun sebebi nedir?’, ‘Anlatımı çok iyi olduğu hâlde branşı ile ilgili bilgisi yetersiz olan öğretmenleriniz var mı?’ gibi sonda soruların yanı sıra ‘Meslek dersleri öğretmenlerinizin ders esnasında ve ders dışındaki davranışlarını nasıl değerlendirirsiniz?’ sorusu ile ‘Öğretmenlerinizin ders dışında mesela tenfüste

hoşlanmadığınız davranışları var mıdır? Varsa nelerdir? Sizce bunun size olan etkisi nedir?', 'Öğretmenlerinizin ders dışında sergilediği hoşlandığınız davranışları var mıdır? Varsa nelerdir? Sizce bunun size olan etkisi nedir?', 'Öğretmenlerinizin öğrencilere karşı ders dışındaki yaklaşımı, tavrı nasıldır?', 'Öğretmenlerinizin derste ve ders dışındaki davranışları derste anlattıkları ile uyumluluk göstermiyorsa bu durum sizi nasıl etkiliyor?', 'Öğretmenlerinizin derste ve ders dışındaki davranışları derste anlattıkları ile uyumluluk gösteriyorsa bu durum sizi nasıl etkiliyor?', 'Öğretmenlerinizin size karşı olan tavırlarının dîni açıdan davranışlarınıza olumlu - olumsuz etkileri var mıdır? Varsa nelerdir?' sonda soruları yöneltmiştir. Öğrencilerden elde edilen veriler neticesinde öğretmenlerin hem olumlu hem de olumsuz davranışlarının öğrencilerin öğretmenlerini epistemik otorite olarak görüp görmediklerini etkilediği görülmüştür. Bu olumlu ve olumsuz davranışlar altında da hem şahsi özellikleri hem de meslek bilgisi ile ilgili sebepler olduğu görülmüştür.

Tablo 3: Kod- Tema İlişkisi Gösterimi: Öğretmen Kaynaklı Sebepler

Olumlu Öğretmen Davranışları	Öğretmenin Meslek Bilgisi ile İlgili Sebepler	✓ Bilgisini çağa ayak uyduracak şekilde geliştirme ✓ Alanda uzman olma ✓ Pedagojik formasyon eğitimi alma ve uygulama
	Öğretmenin Karakteri ile İlgili Sebepler	✓ Öğrenci ile fikir alışverişinde bulunma ✓ Öğrencinin yaşına, yaşantısına uygun hitap edebilme ✓ Tavır, giyim, konuşma tarzında etkili olma
Olumsuz Öğretmen Davranışları	Öğretmenin Meslek Bilgisi ile İlgili Sebepler	✓ Alan bilgisi yetersizliği ✓ Öğrencilerinin öğrenme farklılıklarının dikkate alınmaması ✓ Tecrübesizlik
	Öğretmenin Karakteri ile İlgili Sebepler	✓ Öğretmenlik dışı mesleklerle uğraşma ✓ Öğrencinin çağına ayak uyduramama ✓ Kendi düşüncelerini empoze etmeye çalışma

Okullarda, öğretmenlerin epistemik otoriteler olarak işlev görmeleri, yani öğrenciler tarafından kendi alanlarında güvenilir bilgi kaynağı olarak algılanması beklenmektedir. Öğretmenlerin okullardaki görev yetkileri uzmanlarca farklı farklı alanlarda tanımlansa da öğretmenlik işlevinin gerçekleştirilmesinin bir parçası olarak bilginin iletilmesinin gerekliliği ve buna bağlı olarak öğretmenlerin epistemik otoriteler olarak algılarının tatminkâr bir şekilde gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır.⁴³ Öte yandan Raviv ve arkadaşlarının 1990 yılında yaptığı bir çalışmada öğretmenlerin, öğrencileri üzerinde 'bilim' alanında bir epistemik otorite olarak algılandığı, aynı zamanda ilkokulun ilk yıllarında, 'sosyal bilgi' alanında da bir epistemik

⁴³ A. Raviv vd., "Teachers' Epistemic Authority: Perceptions of Students And Teachers", *Social Psychology of Education*, 6 (2003), 17-42.

otorite olarak algılandığı sonucu çıkmıştır. Bu sonuç öğrencilerin öğretmenlerinden sadece dersle alakalı bilgi almadığı aynı zamanda sosyal hayata dair de öğretmenlerinden etkilendiklerini göstermektedir.⁴⁴ Eğitimde kaliteyi artırmanın tek yolu bilgi aktarımını artırmak değil, öğrenci ile öğretmen arasındaki güveni artırmak, iyi ilişki kurulmasını sağlamaktır.

İnsan sosyal bir varlıktır ve diğer insanlarla devamlı iletişim hâindedir. Eğitim hayatında da öğrenciler öğretmenleri ile devamlı etkileşim hâindedir. Bu nedenle öğretmenlerin bilgi alanında donanımlı olmalarının yanı sıra ahlaki olarak, tavır ve davranış olarak da donanımlı olmaları beklenmektedir. Aşağıda görüşme yapılan öğrencilerin öğretmenlerine dair şahsi özelliklerinden olumsuz olarak gördükleri tavır ve davranışları ile ilgili görüşleri verilmiştir:

"...Hocaların devamlı nasihat etmeleri, gözlerine çarpan en ufak bir hata da hemen uyardırmaya başlamaları öğretmene olan bakışı, tavrı olumsuz etkiliyor..." (Görüşme kaydı, KÖ1)

"...Meslek dersi hocalarımızdan biri avcılıkla ilgileniyordu. Kaba saba birisi idi. Bizim lisede 30 yıldır görev yapıyormuş. Hocanın gençlik fotoğrafları var okulda :) Öğretmenlerimizde 'Bu okula Anadolu'nun çocukları gelmiş, büyük adam olsunlar, iyi yetiştirelim' diye bir dert yoktu. Ufukları kapalıydı." (Görüşme Kaydı, EÖ6)

Yukarıda öğrencilerle yapılan görüşme kayıtlarından yapılan alıntılarda öğretmenlerin, sen dili kullanmaları, öğrencilerin hataları karşısında onları anlamaya çalışmak yerine, uyarma noktasında azarlamaya gitmeleri, farklı mesleklerle ilgilenmeleri, okuldaki görevlerini göz ardı etmeleri gibi olumsuz tavrılardan bahsedilmiştir. Öğrencilerle yapılan görüşmelerden birinde EÖ1 kodlu öğrencinin *"...hocalarımız kendi düşüncelerini bize empoze etmeye çalışıyorlar ve biz itiraz edince ders kaynıyor. Bu bazen siyasi bir düşünce bazen de cemaat propagandası olabiliyor..."* ifadesi öğretmenlerin şahsi fikirlerini empoze etmeye çalışmasının öğrencilerin üzerindeki olumsuz etkilerinden birini göstermektedir. Bu tarz bir tavır öğrencinin de ifadesinde yer aldığı üzere dersi ana konusundan saptırmaktadır.

EÖ3 kodlu öğrencinin *"...Meslek liselerinde bir hoca çok iyi marangozluk yapıyordur, bunu da çok iyi aktarıyordur. Ancak imam hatip liselerindeki meslek dersi hocalarının dersi iyi anlatsa da namazını kılmaması, öğrenciye hitap etme noktasında olumsuz sözler söylemesi öğrenci üzerindeki etkisini düşürüyor..."* ifadesi meslek dersi öğretmenlerinin derste anlattıklarını hayatlarına geçirme ve örnek olma noktasında çok önemli bir yer tuttıklarını göstermektedir. Ayrıca öğrenciler, öğretmenlerin öğretmenlik vasfı ile dinî otorite vasfını birleştirebilmeleri gerektiğinden bahsetmektedirler. "Nasıl daha iyi eğitim verebiliriz?" çabasının yanı sıra, eğitimin içeriğinin dinî olması sebebiyle, bunu hem yaşamalı hem de en iyi şekilde aktarmaları görüşünde oldukları görülmektedir.

Özetle, öğretmenlerin yaşının ileri olması ve bunu tolere edememesi sebebi ile öğrencileri ile arasında nesil farkı oluşması ve buna bağlı olarak öğretmenlerin çağa ayak uyduramaması, uzun yıllar aynı okulda görev alıp mesleğini monoton

⁴⁴ A. Raviv vd., "Perception of Epistemic Authorities by Children and Adolescents", *Journal of Youth and Adolescence*, 19(5) (1990), 495-510.

yaşamaları, öğrenciyi anlamaya çalışmamaları, suçlayıcı bir dil kullanmaları, söyledikleri ile yaptıklarının tutarsız oluşu, kendine güvenmeme gibi olumsuz özellikler öğrencilerin öğretmenlerini epistemik otorite olarak görmelerini zorlaştırmaktadır.

Öğretmenin Meslek Bilgisi ile ilgili sebeplerde ise EÖ2 kodlu öğrencinin *“Hocalarımızın kendilerine güvenmemeleri de bizi olumsuz etkiliyor. Bazı hocalarımız sınavtaki hafız arkadaşlarımıza soruyor birçok konuyu....Hocalarımızın bazı öğrencilere dersi anlattırmaları bizi olumsuz etkiliyor.”* ifadesi öğretmenlerin kendilerine güvenmediklerini göstermektedir. Bu durum öğrencinin derse olan ilgisini azaltmaktadır.

“...Öğretmenlerimizden biri acayip bilgi çeşitliliğine sahip. Üstelik çok iyi de aktarıyor. Çünkü konuşurken bizim seviyemize inebiliyor. Şaka yaparken yaşımıza, yaşantımıza, düşüncemize, bizim yaş grubuna uygun şakalar yapıyor. Derste uyuyan bile uyanıyor.” (Görüşme Kaydı, EÖ1) Yukarıda alıntılanan görüşme kaydı ise, ders esnasında uyuyan öğrencinin bile dikkatini çeken, öğrencinin dersi şevkle dinlediği öğretmen özelliğini anlatmaktadır. Bir öğretmenin öğrencileri nezdinde eğitim verdiği alanda epistemik otorite olabilmesi, sadece o alanda uzman olması ile değil bilgisini karşısındakilerin seviyesine göre, dikkatlerini çekecek biçimde sunmasına da bağlıdır.

Yukarıda verilen görüşme verilerindeki ifadeler, öğretmenlerin kullandıkları dil, hitap şekli ile öğrencilerin nezdindeki konumlarını büyük ölçüde belirlediklerini göstermektedir. Bu durum, öğretmenin alanında en çok bilgiye sahip olan kişi bile olsa, bunu öğrenciye en iyi şekilde aktaramadığı takdirde öğrencileri tarafından güvenilir bilgi kaynağı olarak görülmesini neredeyse imkânsız kıldığını göstermektedir. Öğretmenlerin güvenilir bilgi kaynağı olabilmesinin önündeki en büyük engellerden meslek bilgisi alanında öğrencilerin dikkat çektiği bir diğer nokta ise meslek dersleri öğretmenlerinin branşlaşma sorunudur. Okullarda branşlaşmaya gidilmesi meslek derslerinde beklenen başarının düşmesine sebep olabilmektedir. Her hocanın aynı yıl içerisinde birden çok branşta derse girmek zorunda kalması, performanslarını olumsuz etkilemektedir. İki öğrenciden biri aynı hocadan çok memnun iken diğeri hiç memnun kalmayabilmektedir. Çünkü örneğin öğretmen birinin Tefsir dersine girerken diğerinin Arapça dersine girmektedir. Hâlbuki öğretmenin Tefsir dersinde kendini daha iyi geliştirdiği için Arapça dersinde yeteri kadar eğitim verememesi sonucu ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca öğrencilerin belirttiğine göre meslek dersi öğretmenleri bazen aynı yıl içerisinde 9. sınıfların Arapça, 10. sınıfların Tefsir, 11. sınıfların Hadis dersine girdiğini belirtmektedirler. Bunun sonucunda da bir yıl içerisinde üç-dört farklı derse girdikleri için derslerin verimliliğinin düştüğü anlaşılmaktadır.

EÖ5 kodlu öğrenci bu konu ile ilgili *“...bir öğretmen birden çok meslek dersine girse de sadece kendini geliştirdiği alanda öğrenciye bir şeyler katabiliyor. Birden fazla derse girmek derste kaliteyi düşürüyor.”* demiştir. Meslek dersleri öğretmenlerinin anlatım tarzı, anlatımda öğrenci seviyesine inememe, bilgi eksikliği, sınava odaklı olma, pedagojik formasyon eksikliği, tecrübesizlik, kendini geliştirmeme, öğrenciler ile iletişim kuramama, öğrenme farklılıklarının dikkate alınmaması, öğrenciler ile ortak bir dil geliştiremememe, anlatabilme becerisi yoksunluğu gibi meslekleri ile alakalı eksiklikleri güvenilir bilgi kaynağı olmaları önündeki en büyük

engellerdir. Bu durum sadece eğitimin kalitesini düşürmekle kalmamakta aynı zamanda dinî bir otorite olan meslek dersi öğretmenlerinin öğrencilerinin dinî yaşantısına da olumsuz etki etmesine sebep olmaktadır.

Yukarıda bahsedilen tüm olumsuz davranışların yanı sıra öğretmenlerin öğrencileri etkileyen olumlu tarafları da bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar göstermektedir ki, birey kendine yakın hissettiği kişinin özelliklerinden olumlu yönde etkilenmektedir. Kendisine gülen birine karşı gülerken cevap veren bir bebek gibi bireyler de kendisine nasıl davranılıyor ise o şekilde karşılık verir, değer atfeder. Düşünceler oluşurken büyük oranda önemsenen, değer verilen, yakın hissedilen kişilerin düşünceleri bu oluşuma etki eder.

Raviv ve arkadaşlarının 1993 yılında yaptığı bir çalışmanın sonucu, bilgi kaynaklarının (Örneğin politik liderlerin) ve kendilerine atfedilen kişilik özelliklerinin ifade edilen görüşlerinin, epistemik otoriteler olarak seçilmeleri için önemli nedenler olduğunu göstermiştir. Ayrıca bireylerin politik liderleri benzer politik görüşler nedeniyle, daha fazla epistemik otorite olarak algıladıklarını göstermiştir. Genel olarak, liderlerin görüş ve karakteristiklerin, epistemik otorite seçiminde önemli belirleyiciler olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁵ Birey nasıl ki görüşlerini belirlerken değer verdiği, önemseydiği, kendini yakın gördüğü şahsiyetlerin fikirlerini etkilemesine izin veriyorsa bu durum okullarda öğrenci-öğretmen ilişkisinde de kaçınılmaz bir durumdur. Öğrenci, kendini yakın hissettiği, davranışlarında, hâl ve hareketlerinde kendisine karşı değer verdiğini gördüğü öğretmenlerine daha çok değer vermekte, onların kendisini etkilemesine izin vermektedir. O öğretmenin dersini daha iyi dinlemekte, her derse sevecek katılmaktadır.

Birey olarak ilk defa karşılaşılan kişide en çok dikkat edilen şey hâl, hareket ve tavırlardır. Bunlara bakarak o kişi hakkında bir izlenim oluşur, sonraki aşamada kurulacak ilişki bu izlenimlere göre belirlenir. Her insanın dikkat ettiği bu durum, öğrenci-öğretmen ilişkisinde de böyledir. Öğrenci dersine giren öğretmenin ilk olarak şahsi özelliklerine odaklanır ve kendisine karşı sergilediği tavırlara dikkat eder. Araştırma kapsamında öğrencilerle yapılan görüşmeler de bu durumu destekler niteliktedir. Öğrenciler öğretmenlerinde gördükleri olumsuz hâl, hareket ve tavırların derslerini dinlemelerine, onları örnek almalarına mâni olduğunu belirtmektedir.

“Sevdiğim bir hoca var (okulumuz küçük bir okul her sene neredeyse aynı hocalar giriyor). Okula ilk başladığımda sevmediğim bir öğretmenden dolayı meslek derslerine ön yargılıydım. Başka bir öğretmenim ise, sevdiğim bir öğretmen, bu durumu fark edince beni derse çekmek için bana kitaplar önermeye, benimle ilgilenmeye başladı. Okuyup beraber eleştirirdik kitapları. Aklıma takılan bir şey olduğunda devamlı kendisine gidip sorabilir, danışırım. Bana bir şeyler anlatırken aklıma yatana kadar elinden geleni yapar, bunu yaparken de zorlamaz. Ders anlatırken bizi suçlayıcı tavırda değil de onore eden tavırda konuşur. Uyarılarını da bu şekilde yapar, ‘siz şöylesiniz’ demez, ‘siz yapmazsınız ama böyle böyle şeyler de var, aman dikkat edin yavrum’ diyerek konuşur.” (Görüşme Kaydı, KÖ6)

“...Gençliğinden bu yana bir sürü kitaplar okumuş, kendini dolu dolu yetiştirmiş

⁴⁵ Raviv vd., “Measuring Epistemic Authority: Studies of Politicians And Professors”.

bir öğretmenimiz vardı. Ders anlatırken müfredatın dışına çıkıp güncel meselelerden bahsedebilen, bizim ilgimizi çekebilen birisi idi. Bir soru sorduğumuzda çok yönlü düşünebilen, çok eğlenceli biri idi. Öğrenciyi sıkmayan biriydi. Bütün bunların yanı sıra dersi de seviyorsa öğrenci, o öğretmeni sevmemek elde değil....Sonra başka bir öğretmenimiz de çok eğlenceli karizmatik biriydi. Öğretmenin kendine göre bir ders anlatım tarzı vardı. Derse girdiğinde ilk beş on dk ders işlemezdi. 'Ahmet ne yapıyorsun, nasılsın?', 'Mehmet saçın güzel olmuş.', 'Mustafa bu kıyafet sana çok yakışmış.' gibi muhabbet ederdi. Ardından ders işlerdi. Son beş dakika kala da diğer hafta işleyeceği konudan bahsedirdi. Bizi derse ısındırır ve zehir gibi bilgi aktarırdı. Sıkmazdı hiçbir şekilde. Başka bir sevdiğimiz öğretmenimiz de okul dışında da bizimle ilgilenirdi. Pikniğe götürmeye çalışırdı. Cebinden para harcardı bizim için. Bizi sıkmazdı, hâlimizden anlardı. Bize devamlı bu okullara gelmemizin vebal olduğunu söylerdi. Burada öğrendiklerimizle bir yükümlülük sahibi olduğumuzu söyler, bize bunu hissettirirdi." (Görüşme Kaydı, EÖ6)

Yukarıda verilen görüşme kayıtlarında öğrenciler sevdikleri, bilgisine değer verdikleri, görüşlerini önemsedikleri öğretmenlerinden bahsederken, güler yüz, eğlenceli, karizmatik, hâlden anlayan, öğrenciyi sıkmadan dikkatini çekerek ders anlatan ifadelerini kullanmışlardır. İfade edilen bu özellikler aslında birey olarak her zaman dikkati olumlu yönde çeken ve insanı etkileyen özelliklerdir.

Öğrencilerin derse ilgisinin olması o derste başarılı olması için yeterli değildir. Aynı zamanda o derse olan ilgisinin sürdürülebilir olması gerekmektedir. Bu da çoğunlukla öğretmenlerin elindedir. Öğretmenin bu ilgiyi canlı tutması için yapması gerekenler, ikili insan ilişkilerinde olması gerekenden çok da farklı değildir. Örneğin KÖ2 kodlu öğrencinin "...Meslek dersi hocalarımızın sevdiğimiz yönlerinden biri de bizim özel ilgi alanlarımızla ilgilenmesi ve odaklanması, bu konularda bizi desteklemesi. Mesela benim okuduğum kitaplara ilgi duyuyorsa, bir arkadaşımızın resim yeteneği varsa ve onun resimlerini görmek istediğini beyan ediyorsa, arkadaşlarımızın özel ilgi alanları ile ilgileniyorsa bizi derse daha çok çekiyorlar...." ifadesi bu görüşü destekler niteliktedir.

Elde edilen bulgular neticesinde, öğrencilerin öğretmenlerini, sınava odaklı olanlar ve insana odaklı olanlar olarak ikiye ayırdıkları gözlenmiştir. Öğretmenlerin bir kısmının sınava odaklı olup, sınavlardan yüksek puanlar alan öğrencilere daha çok önem verdikleri, bu tarz öğretmenlerin yaşamsal anlamda çok etkili olmadığı, öğrencileri etkilemedikleri ifade edilmektedir. Tam tersi insan odaklı olan, öğrencinin var oluşu ile ilgilenen, birey olarak kabul eden, öğrenciye sorumluluk vermekte, beraber projelerde çalışmaktan çekinmeyen öğretmenlerin daha çok sevildiği, derslerinin daha aşkla dinlendiği görülmektedir. Bu tarz öğretmenler öğrencinin sadece notu ile değil özel ilgi alanları, yetenekleri, özel hayatlarında yaşadıkları problemler ve çözümleri ile de ilgilenmektedir. Bu sayede öğrencinin hayatında büyük bir etki oluşturmaktadırlar. Ayrıca okuldaki 'problemlı' olarak addedilen öğrencilerle ilgilenen, onların topluma dâhil olabilmeleri için çabalayan öğretmenlerin öğrencilerin gözündeki değerinin ise daha da çok arttığı diğer bulgular arasındadır. Konuyla ilgili EÖ1 kodlu öğrenci "...Bence esas öğretmenlik orada başlıyor. Bana göre problemlı öğrencileri topluma kazandırmak için çabalayan kişi öğretmenliğini yapıyor

demektir. Bu tarz öğrenciler genelde sınıfın en arkasında oturur. Öğretmen şayet bu öğrencileri görmezden gelirse, bütün sınıfı görmezden geliyor demektir. Çünkü madem onlar dinlemiyor ben de ders yapmayacağım diyor, bu sebeple diğer öğrenciler de mahrum kalıyor.” demiştir.

Öğretmenin şahsi özelliklerinin yanı sıra meslek bilgisindeki yeterliliği de öğrencileri üzerinde etkili/yetkin olabilmelerini sağlamaktadır.

“Okuldaki sevdiğimiz hocalar genelde kendi alan bilgisini bilen ve buna riayet etmeye çalışan insanlar. Örneğin sevdiğimiz bir öğretmenin Kur’an-ı Kerim dersine girmesini istemiştik, ama o uzmanlık alanının Siyer dersi olduğunu, o yüzden Kur’ani Kerim dersine giremeyeceğini kendisinin bu hususta yetersiz olduğunu düşündüğünü söyledi.” (Görüşme Kaydı, EÖ1)

“...Bilgisi olan öğretmen bizi kendine çekiyor. Biz bir soru sorduğumuzda kem küm etmeden cevap veriyorsa, bizim zaten güvenimizi kazanıyor. Bir sorumuz olduğunda rahatlıkla bu hocanın yanına gidelim diyebiliyoruz. Ona olan güvenimiz artıyor. Ama bunun tam tersi bir öğretmen, soru sorduğumuzda hem cevap vermekte zorlanıyor hem de bilmediğini kabul etmiyorsa ya tecrübesiz derim ya da öğrenci ile nasıl sohbet edeceğini, iletişime geçeceğini bilmiyor derim. Ve ona olan güvenimiz tam olmaz.” (Görüşme Kaydı, KÖ2)

Yukarıda alıntılanan görüşme kayıtları, öğrencilerin öğretmenlerinde aradıkları ve kendilerini olumlu yönde etkileyen, kendinin farkında olma, bilgisini en iyi şekilde kullanabilme ve aktarabilme, ikna edebilme özelliklerinden bahsetmektedir. Bu özellikler öğrencilerin öğretmenlerini güvenilir bilgi kaynağı olarak görmelelerinde en temel hususlardır. Çünkü bilmediğinin farkına varan ve bunu geliştirmeye çalışan öğretmen dürüst ve çaba gösteren olarak algılanmakta, dolayısıyla öğrencilerin saygısını kazanmaktadır. Nitekim EÖ1 kodlu öğrencinin “...Çağımız öğretmenin yaşı ne olursa olsun araştırması, öğrenmesi kendini geliştirmesi gereken bir zaman. 60-70 yaşına gelmişler bir bilgi birikimleri var. Ancak çağa ayak uyduracak şekilde kendilerini dönüştürmediklerinde eğitimin kalitesi de düşüyor, bizim derse olan ilgimiz, öğretmenimize olan güvenimiz de.” ifadesi bu bulguyu destekler niteliktedir.

Öğrencilerle yapılan görüşmeler neticesinde kendilerini etkileyen ve değer verdikleri öğretmenlerinin meslek bilgisi ile alakalı hem alanları ile ilgili hem de kültürel konularda güncel bilgiye sahip olma, ders anlatım tarzı ile öğrencinin dikkatini çekme, bilgisini çağa ayak uyduracak şekilde geliştirme ve kullanma, pedagojik formasyon eğitimini almalarının yanı sıra bunu en iyi şekilde kullanabilme, mütevazı olma, alanlarında uzmanlık, tecrübe, eksikliğini bilme ve gidermeye çalışma, hatası olduğunda farkına varma ve düzeltme çabası içerisinde olmaları gibi özellikler diğer bulgular arasındadır. Bu özelliklere sahip olanların kendilerini daha çok etkilediğini, derslerini daha dikkatli dinleyip, kendilerini etkilemelerine izin verdiklerini ve görüşlerini şekillendirirken bu öğretmenlerinin tavsiye ve görüşlerine dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Nitekim epistemik otorite olan kişilerin özellikleri yukarıda belirtilen özellikleri içermektedir.

5.1.2. Öğrenci Kaynaklı Sebepler

Çalışma her ne kadar öğretmenlerin öğrencileri gözünde epistemik otorite

olup olmadığını irdeliyor olsa da öğrenci kaynaklı bazı sebeplerin öğretmen ne kadar çabalarsa çabalasın öğrencisinin gözünde epistemik otorite olmasının önünde bir engel olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeplere de kısaca değinmek çalışmanın kapsamı ve derinliğine katkı sağlayacaktır.

Yapılan görüşmelerde öğrencilerin bir kısmının aile zoru ile imam hatip lisesine geldiği, bir kısmının da imam hatip lisesi ile ilgili bazı ön yargılara sahip olduğunu göstermektedir. Bununla ilgili görüşmelerden elde edilen veriler aşağıda verilmiştir.

“Okula ailemin zoru ile istemeyerek geldim. Arka sıralarda oturur, derslere katılmazdım. Bir süre sonra bir meslek dersi öğretmeni beni fark etti ve benimle konuşmaya çalıştı. Diğer öğrencilerden farklı olduğumu söyledi ve benimle ilgilendi. Bana okumam için kitap önerilerinde bulundu, devamlı konferanslara çağırırdı ve okula olan isteksiz hâlimden eser kalmadı. Durumu kabullenip bulunduğum ortamdan faydalanmam konusunda çok yardımcı oldu ve devamlı benimle konuştu. Öğretmenimizin bu çabası bana terapi gibi geldi. “Hayatta her şey istediğimiz gibi gitmeyebilir, herkes her şeyi başaramaz. Ama çabalamak gerek.” diyerek benim okula olan bakış açımı değiştirdi.” demiştir.

“Okumak istemeyen, lise zorunlu olduğu için ya da aile zoru ile okula gelenlerin, öğretmenlerin onlarla uğraşırken verdiği zararı diğer bütün sınıf çekiyor. Problem biraz da bundan kaynaklanıyor. Bu sebeple verim düşüyor.” (Görüşme Kaydı, EÖ1)

Bu öğrencilerin genelde sınıf huzurunu bozan tavır ve davranışları olması öğretmenin epistemik otorite olarak kendini sınıfta gösterebilmesi ve etkilemesini zorlaştırmaktadır.

5.1.3. Dış Etmenler

Yapılan görüşmeler öğretmenlerin epistemik otorite olma yolunda karşılına çıkan dış etmenlerin de olduğunu göstermiştir. Öğrencilerden elde edilen veriler ışığında bunlar; okul idareleri, meslek derslerine kültür dersleri kadar değer verilmemesi, meslek derslerinin üniversiteye giriş sınavına sorulmaması sebebi ile özellikle 12. sınıflarda göz ardı edilmesi, öğretmenlerin branşlaşma sorunu, ders saati yetersizliği, eğitim şartlarının her okulda aynı olmaması, öğrencilerin yeter düzeyde ailelerinden destek alamaması gibi etmenler olduğu görülmüştür. Bununla ilgili öğrencilerden alınan verilerden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Bir de alanda kendini geliştirmiş, bir şeyler yapmak isteyen öğretmenlerimizin çabaları okul yönetimine takılabiliyor. Öğretmenlerimiz çoğu zaman yönetimi aşamıyor. Örneğin Arapça öğretmenimiz dil sınıfı açacaktı ancak yönetim izin vermedi. Bu eğitim ilahiyata gitmek isteyen öğrencilerin hazırlığı geçmelerine yardımcı olacak seviyede idi.” (Görüşme Kaydı, EÖ5)

“Özellikle 12. sınıflarda meslek dersleri sınavlarda sorulmadığı için meslek derslerinde diğer kültür dersleri (matematik, fizik, kimya) çalışıyoruz.” (Görüşme Kaydı, EÖ1)

“...Sınavda meslek dersinden soru gelmediği için ara saatlere matematik, tarih vs. dersleri konuyor, diğer ders saatleri meslek derslerine veriliyor. Çünkü boş ders

olarak görülüyor.” (Görüşme Kaydı, EÖ1) “...Meslek dersleri sabah erken saatlere ve akşam bitiş derslerine konmamalı. Çünkü sabah öğrenci uykulu oluyor, akşam ise yorun.” (Görüşme Kaydı, EÖ5)

Yukarıda bahsedilen etmenler, tek başına öğretmenlerden kaynaklı sebepler değildir. Bu problemler okul yönetimi, öğretmenler ve ailelerin işbirliği içinde çalışmasını gerektirmektedir. Bu sorunlar çalışmanın kapsamında olmadığı için ayrıntılı olarak ele alınmayacaktır.

5.2. Epistemik Otorite Olarak Görülen Öğretmenlerin Özellikleri

Bir öğretmen hangi alanda derse girerse girsin öğrencinin dikkat ettiği temel hususlar vardır. Bunlar insani ilişkilerde de dikkat çeken, bireyin karşı tarafı değerlendirmeye tabi tutup buna göre tavır takındığı özelliklerdir. Bu özellikler öğrencilerin aslında derslerine giren her öğretmen için gözlemledikleri hususlardır. Öğrenciler bu özelliklere göre öğretmenlerine ve derslerine karşı tavır geliştirmektedir. Bu durum da eğitimde verimliliği ve kaliteyi etkilemektedir.

Okul hayatının geneli düşünüldüğünde öğretmenlerin, velilerin, yönetimin öğrencilerden bekledikleri hususlar olduğu gibi öğrencilerin de öğretmenlerinden bekledikleri hususlar vardır. Yapılan görüşmeler göstermektedir ki, öğrenciler ilk olarak öğretmenlerinde kılık-kıyafet, hitap şekli gibi ilk göze çarpan somut özelliklere odaklanmaktadır. Sonrasında ise dürüstlük, samimiyet gibi soyut özellikler dikkatlerini çekmektedir. Bu özelliklere göre öğretmenlerini kendilerince değerlendirmektedirler. Bunun ardından ise öğretmenlerinin meslek bilgisi devreye girmekte ve bilgisi ile yaşantısını birleştirebilen öğretmen en değerli öğretmen olmaktadır. Öğretmenlerini kendilerince değerlendiren öğrencilerin diğer branş dersleri öğretmenlerinde aramadıkları ancak meslek dersleri öğretmenlerinde aradıkları en önemli özellik öğretmenlik vasfı ile dinî otorite vasfını birleştirebilmeleridir. Bir öğretmen ne kadar iyi giyimli, güzel hitap edebilen, bilgisi derin bir öğretmen olsa da bunu yaşantısı ile birleştirip örnek olmadığında öğrenciler için bir epistemik otorite olmadığı gözlenmiştir. Öğrencilerin dikkat çektiği en önemli özelliklerden biri de pedagojik formasyon eğitimi almaları, bunu uygulama noktasında ise dinî eğitimle birleştirebilmeleri olmuştur.

Din, bireyin hayatını tümüyle etkileyen en kapsamlı unsurdur. Bu nedenle öğrencilerin meslek dersleri öğretmenlerinden beklentilerinin daha fazla olduğu gözlemlenen diğer bulgular arasındadır. Bu durum imam hatip liselerindeki meslek dersleri öğretmenlerine diğer öğretmenlere nazaran daha çok görev düştüğünü göstermektedir.

5.3. Öğretmenler Dışında Epistemik Otorite Olarak Görülen Kurum ya da Kuruluşlar ve Sebepleri

Araştırma kapsamında öğrencilerin öğretmenlerinin yanı sıra, okul dışında gittikleri kurum, kuruluş ya da epistemik otorite olarak gördükleri şahsiyetler de incelenmiştir. Bunu ve sebeplerini tespit edebilmek amacı ile öncelikle öğrencilere “Okul dışında bir kuruma, cemaate, sivil toplum kuruluşuna gidiyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Görüşülen öğrencilerin genelinin okul haricinde gittikleri bir

kurum ya da kuruluş bulunmaktadır. Bunun tespitinin ardından “Peki bu ihtiyaç sizde neden doğdu, böyle bir arayışa neden girdiniz, oraya sizi bağlayan şeyler neler?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrenciler ilk olarak gittikleri yerlere neden devamlı olarak gittiklerinden ve neden tercih ettiklerinden bahsetmişlerdir. Aşağıda yapılan görüşmelerden kayıt örnekleri sunulmuştur.

“...Aramızdaki kurmuş olduğumuz bağ. Şu an gittiğim kuruluşa ilk babamın tavsiyesi ile gittim. Sonrasında orada bizimle ilgilenen ders veren insanların samimiyetini gördüm. Sohbetler yaptık. Ailemden veya öğretmenlerimden görmediğim bir samimiyet buldum. Bizleri bir birey olarak görmeleri, bizlere güvendiklerini görmek, sorumluluk verirken yapamazlar mantığı gütme yerine bize güvenip o sorumluluğu vermeleri aradaki bağı kuvvetlendirdi. Tüm bu nedenler bende şu duyguyu oluşturdu. Burası benim ikinci evim. Beni arayan, ailemin yanında bulamazsa burada bulur. Burada iken hiçbir şey yapmamış dahi olsam her yönden geliştiğimi fark ettim. Ahlak yönünden, bilgi ve kültür yönünden. Mesela birkaç arkadaşımız ile para topluyor ortak kitap alıyoruz ve sırası ile okuyoruz. Burada etkinlikler yapılıyor onlara katılıyoruz, yardımcı oluyoruz. Hiçbir şey yapmasak bile burada bu güzel insanlarla bir arada olmak bize iyi geliyor. Çünkü gençlerin bu şekilde topluma kazandırılacağını bilen, bunun için çabalayan insanlar var burada. Bunun etkisi çok.” (Görüşme Kaydı, EÖ1)

“Birçok vakfa, sivil toplum kuruluşuna giden biriyim. Şunu gördüm ki kalabalıklar içerisinde insanlar yalnızlaşıyor. Tek başımıza yapabileceğimiz şey olduğu gibi yapamayacağımız bazı şeyler de var. Bu vakıflar, sivil toplum kuruluşları bizlere bir arada yapabileceğimiz şeyleri gösteriyor ve bunu yapabilmemiz için çabalyorlar. Bir derdiniz, davanızın olması için çabalyorlar. Bu tarz yerlerde yapılan konferanslar, örnek şahsiyetlerle buluşmalar, bunlar bize pek çok şey kazandırıyor. Hiç değilse bize bir bayrak veriyorlar ve diyorlar ki ‘Bu bayrak size emanet ve bizden sonra siz geçeceksiniz.’ Bu bize bir gurur ve bir şeyler yapabilme yetisi veriyor. Kendimize olan güvenimiz artıyor.” (Görüşme Kaydı, EÖ5)

“...Başka pek çok yere gittim. Ama burada bulduğum samimiyeti hiçbir yerde bulamadım. Biz de burayı evimiz gibi görüyoruz.” (Görüşme Kaydı, EÖ6)

Öğrenciler öğretmenlerinden bahsederken özellikle okul dışında da kendileri ile ilgilenen ve çaba sarf eden öğretmenlerinin değerinin bir kat daha arttığını belirtmişlerdi. Bu şekilde öğrenci ile ilgilenen öğretmenlerinin ise az olduğundan bahsetmişlerdi. Bu tarz yerlere gitmelerindeki sebep ise okullardan göremedikleri samimiyet, sosyal faaliyetlerde öğrenciye güven, öğrenciyi birey olarak görmek gibi özelliklerin eksikliğini yaşamaları oldukları tespit edilmiştir. Özellikle bu yerleri ‘ikinci evleri’ olarak tarif etmeleri, bazı durumlarda aile faktörünün bile önüne geçtiğini göstermektedir.

Öte yandan okul ile gittikleri kuruluşu karşılaştırdıklarında şu ifadeleri kullanmışlardır: “...Mesela okulda aklımıza bir proje geldiğinde ve bunu öğretmenlerimize sunduğumuzda genelde hayır cevabı ile karşılaşıyoruz. Öğretmenlerimiz yapamayacağımızı söylüyorlar. Ama burada gittiğimiz okul dışı kuruluşa, böyle bir teklifle gittiğimizde ‘Olur gençler bir düşünelim.’ diyorlar, hemen reddedip bizi incitmiyorlar. Vakti zamanı gelip de imkânları olduğunda bize geri dönüş yapıp ‘Sizin projeyi yapalım gençler.’ diyorlar ve bize güveniyorlar. Şayet hiç yapamayacakları bir şey ise

durumu bize güzellikle izah ediyorlar.” (Görüşme Kaydı, EÖ3) Bu görüşme kaydı öğrencilerin sorumluluk verilmek, güvenilmek gibi hususlara çok önem verdiklerini göstermekte; birey olarak görülme ve görüşlerine değer verilmesini istedikleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Diğer taraftan bu tarz yerlerin her kesimden insana kucak açması ne siyasi ne dinî açıdan farklılık arz eden kişilere kapılarını kapatmamaları, farklı düşüncelere saygı duymaları, kimseyi yargılamadan hataları ile kabul etmeleri gibi sebeplerden ötürü öğrenciler için daha kıymetli olduğu sonucunu doğurmaktadır.

Çalışmada elde edilen verilerden hareketle, öğrencilerin okul dışında gittikleri kurum, kuruluş ya da takip ettikleri şahsiyetler onların eksik olduğunu düşündükleri alanlarla ilgili olduğu söylenebilir. Hissettikleri bu eksiklikleri okullarında gideremedikleri için okul dışında arayışa gittikleri gözlenmiştir. Hissettikleri bu eksiklikler güvenilmek, değer görmek, birey olarak kabul görülmek, samimiyet, sorumluluk verilmesi, kişinin işe yaradığını hissetmesi gibi duygulardır. Ayrıca bu tarz yerlerin, her kesimden insana hitap edebilmesi, kimseyi dışlamaması, samimi bir ortam sunması en önemlisi ise ümmete hizmet anlayışına sahip olmasıdır. Bu özelliklerin bütün kurum ya da kuruluşlarda olması elbette mümkün değildir. Hatta bu eksik hissettikleri ve kapatma ihtiyacına girdikleri duygularını yanlış yerlerde gidermeye çalışan öğrenciler de olabilecektir. Araştırma kapsamında bu konu öğrencilerle görüşülmüş ve yukarıda sayılan özelliklere sahip yerlerin ve bu yerlere giden öğrenci sayısının oldukça az olduğu görülmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Yaşadığımız dönemde çocukların yaşam boyu karşılaştıkları çevrenin geniş ve farklı koşullara sahip olması eğitimin önemini bir kat daha artmıştır. İnternet, sosyal medya, zararlı yayınlar, kötü çevre bireyin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Günümüzde teknolojinin gelişmesi, bilgiye her an ve her yerden ulaşılabilmesi bu nedenle doğru bilgi ile yanlış bilginin ayrımının zor hâle gelmesi, öğrenciyi ahlaken etkileyen unsurların kontrol altına alınmasının zorluğu gibi sebepler rehber ihtiyacını artırmaktadır. İşte bu noktada aileler çocuklarına en iyi eğitimi vermek istemelerinin yanı sıra çocuklarını dinî/ahlakî konularda da en iyi şekilde eğitmek istemekte ve imam hatip liselerine göndermektedir.

Yapılan çalışma, meslek dersleri öğretmenlerinin epistemik otorite olma durumlarını etkileyen ilk faktörün kendileri olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada öğrencilerin ilk etapta öğretmenlerinin kişisel ve meslek bilgisi ile ilgili özelliklerine dikkat ettiği gözlenmiştir. İslam dînini temsil etmesi bakımından meslek dersi öğretmenlerinden kendine güvenen, azimli ve sınırlarını bilen bireyler olmaları beklenmektedir.

Öğretmen öğrencilerine anlattıklarını, tavsiye ettiklerini kendisi de hayatına adapte etmeli, uygulamalıdır ki bu örnekliğin öğrenci nezdinde karşılık bulması, öğrencinin de tavsiye edilenlere uyması bu sayede söz konusu olabilecektir. Eğitimde çocuğun kalbini kazanmak, üzerinde bir etki oluşturmanın da en iyi yoludur. Bu bakımdan öğretmenler derse girdikleri sınıflarda öğrencilerin gönlüne girmeli, onlarla iyi bir muhabbet kurabilmelidir ki onlar üzerinde etkili olabilsin.

İmam hatip lisesine istemediği hâlde gelen bir öğrenci var ise onu görmezden gelmemek, okul dışında da öğrenciler ile ilgilenmek, onlara sosyal hayata karşı da örnek olmak imam hatip lisesi meslek dersi öğretmenlerinden beklenen özelliklerdir. Ayrıca öğrenciler öğretmenlerinde şahsi özellik olarak dürüstlük, samimiyet, güzel ve temiz giyim-kuşam, iyi iletişim kurma gibi hususlara dikkat etmektedir. Bu özelliklerin öğretilmesinde öğrenciyi kötü etkileyecek şekilde bulunması, öğretmenlerin öğrencilerin gözündeki değerini düşürmektedir.

Öğretmenin sahip olduğu branşa hâkim olması, her an kendini ilimde daha ileri bir seviyeye ulaştırması, bol bol okuması, kendini geliştirmesi⁴⁶, bildikleri ile amel etmesi (özellikle sosyal hayat ile de ilgili olduğundan meslek dersleri öğretmenleri için zaruridir), alanı ile ilgili kendini geliştirmeye devam edebilmesi, bildiklerini anlatmaya muktedir olması, anlattıklarının öğrenci tarafından anlaşılır olması ve belki de en önemlisi öğrenci ile arasında hususi bir münasebet kurabilmesi yani güven duygusunu oluşturabilmesi sahip olması gereken özelliklerdendir. Öğretmenin yukarıda bahsedilen özelliklere sahip olması, dersinde öğrenciyi ikna kabiliyeti bakımından daha etkili olacak, böylece verdiği dersin etkisi daha iyi görülebilecektir. Öğretmenin öğrencisi tarafından epistemik otorite yani güvenilir bilgi kaynağı olarak görülmesi bahsedilen özelliklere bağlıdır. Öğrencilerin öğretmenlerinde ikinci aşamada dikkatlerini çeken husus meslek bilgisidir. Alanda uzmanlık, pedagojik formasyon eğitimi alma ve uygulama, kendine güven, anlatım becerisine sahip olma gibi mesleğe dair özellikler öğretmenin epistemik otorite olması için gerekli unsurlardandır. Öğrencilerin özellikle meslek dersleri alanındaki öğretmenlerinden beklediği en önemli husus ise bilgileri ile yaşantılarını birleştirmeleridir. Bu hususa daha çok dikkat çeken öğrenciler söyledikleri ile yaptıkları bir olan, kendilerine örnek olan öğretmenlerini daha çok epistemik otorite olarak gördüklerini söylemişlerdir.

Araştırmada ayrıca öğrencilerin, kendilerinde hissettikleri eksiklikleri okul dışında kapatmaya gittikleri sonucuna varılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde öğrenciler, öğretmenlerinin bir kısmının alan bilgisi konusunda yetkin olmaması, bilgiyi aktarmakta güçlük çekmesi, öğrencilere örnek olmaması gibi hususların yanı sıra, birey olarak kabul görülmek, sorumluluk verilmek, güvenilmek gibi duygularda da eksiklik yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle öğrencilerin bir kısmının okul dışında gittiği bir kurum ya da öğretmenlerinin dışında epistemik otorite olarak gördüğü bir şahsiyet bulunmaktadır. Okul dışında eksik oldukları kısımları kapatmak için gittikleri yerleri tercih etme sebepleri incelendiğinde, samimiyet, her kesimden ve görüşten olan kişilerin kabul görmesi, öğrenciye güvenmek dolayısı ile sorumluluk vermekten kaçınmamak, belki de en önemlisi birey olarak görülmek ve düşüncelerine önem verilmek olduğu tespit edilmiştir.

İmam hatip liseleri, çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede, dinî anlamda bireylerin hayatlarına destek olması açısından önemli kurumlardır. Özellikle aileler çocuklarını daha iyi bir eğitim almalarının yanı sıra dinî hayatlarına da katkı olması açısından imam hatip liselerine göndermektedir. Geleceğin ebeveynleri olan

⁴⁶ M. Faruk Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 164.

gençlerin dinî hayatlarını etkilemesi konusunda imam hatip lisesi meslek dersi öğretmenleri oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle bu okullardaki meslek dersi öğretmenlerinin öğrencileri için epistemik otorite olması beklenmektedir. Ne yazık ki yapılan çalışma meslek dersi öğretmenlerinin öğrencileri açısından büyük oranda epistemik otorite olmadıklarını göstermektedir. Bu durum ele alınıp çözümlenmesi gereken en önemli hususlardandır.

Aşağıda yaptığımız çalışma ile ilgili elde ettiğimiz veriler neticesinde meslek dersi öğretmenlerinin öğrencileri açısından epistemik otorite olma durumlarının daha iyi hâle gelebilmesi aşağıda birkaç öneriye yer verilmiştir:

1. İmam Hatip Lisesi meslek dersi öğretmenlerinin fakülteden mezun olmadan önce daha iyi bir pedagojik formasyon eğitimi almaları ve öğretmenlik tecrübesi kazanma açısından staj imkânının üniversitenin ilk yıllarından itibaren verilmesi sağlanmalıdır.

2. Öğretmenlerin uzun süre aynı okulda çalışmasına izin verilmemeli ve uygun koşullar içerisinde zaman zaman farklı okullarda çalışması sağlanmalıdır.

3. Öğretmenlik mesleğinde emeklilik üst yaş sınırı getirilmeli, böylece öğrenci ile öğretmen arasındaki nesil farkı ve bundan kaynaklanacak problemler en aza indirilmelidir.

4. Okullarda öğrenciler için okul içinde ve dışında sosyal faaliyetler hazırlanmalı ve bu konuda öğrencilerin fikri alınmalıdır.

5. Meslek dersleri öğretmenlerine, pedagojik formasyon bilgilerini din eğitimi ile birleştirebilmeleri için fakültede başlamak üzere ayrıca eğitim verilmelidir.

6. İmam hatip liselerindeki meslek derslerine branşlaşma getirilmeli, öğretmenlerin yetkin oldukları bir meslek dersinde uzmanlaşabilmeleri için çalışmalar yapılmalıdır.

7. Öğrenciler ile yapılan sosyal aktivitelere her kesimden öğrenci katılmalı, öğrencilerin okula ve derse olan ilgisi ve sevgisi bu sayede artırılmalıdır. Bu konuda aileler bilgilendirilmeli ve desteklenmelidir.

Yapılan bu çalışma, imam hatip lisesi meslek dersi öğretmenlerini öğrencilerinin gözünden epistemik otorite / güvenilir bilgi kaynağı olmaları yönünden incelemiştir. İmam Hatip Lisesi meslek dersi öğretmenlerinin epistemik otorite olma durumu sonraki çalışmalarda öğretmenlerin gözünden incelenebilir, böylelikle bu durum daha iyi tespit edilebilir.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

Aydın, Ayhan. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2008.

Bar-tal, D. vd. "Perception of Epistemic Authority and Attribution For Its Choice As A Function of Knowledge Area and Age". *European Journal of Social*

- Psychology* 21 (1991), 477-492.
- Bar-tal, D. vd. "The Concept of Epistemic Authority in The Process of Political Knowledge Acquisition". *Representative Research in Social Psychology* 19 (1991), 1-14.
- Bayraktar, M. Faruk. *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Bochenski, J. M. *Otorite Nedir? Otorite Mantığına Giriş*. çev. Hilal Görgün. İstanbul: Küre Yayınları, 2015.
- Freedman, J. L. vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Ali Dönmez. Ankara: İmge Kitapevi, 2003.
- Glesne, Corrine. *Nitel Araştırmaya Giriş*. çev. Ali Ersoy - Pelin Yalçınoğlu. Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.
- Güney, Salih. *Sosyal Psikoloji*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar ve Akımlar) (Cilt 7 (U-Z))*. 7 Cilt. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2005.
- Hogg, Michael A. - Vaughan, Graham V. *Sosyal Psikoloji*. çev. İbrahim Yıldız - Aydın Gelmez. Ankara: Ütopya Yayınları, 2014.
- Kelley, H. H. - Thibaut, J. W. "Group Problem Solving". *The Handbook of Social Psychology* 4 (1969), 1-101.
- Kenç, M. F. *Rehberlerin Öğretmenlerin ve Branş Öğretmenlerinin Epistemik Otorite Olarak Algılanma Düzeylerinin İncelenmesi*. Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011.
- Kruglanski, A. vd. "Says Who?: Epistemic Authority Effects In Social Judgment". *Advances in Experimental Social Psychology* 37 (2005), 346-392.
- Kruglanski, A. W. *Lay Epistemics And Human Knowledge: Cognitive And Motivational Bases*. New York: Plenum Press, 1989.
- Kruglanski, A. W. "The Field Of Cognitive Social Psychology: Cognitive Pluralism And Irrationalizm Reconsidered". England, 1980.
- Mengüşoğlu, Takiyettin. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014.
- Mengüşoğlu, Takiyettin. *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1988.
- Merriam, Sharan B. *Nitel Araştırma - Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. ed. Selahattin Turan. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015.
- Özden, Yüksel. *Eğitimde Yeni Değerler - Eğitimde Dönüşüm*. Ankara: Pegem Akademi, 2010.
- Özer, A. "Kişilik Gelişimi". *Eğitim Psikolojisi*. 143-179. Ankara: Anı Yayıncılık, 2008.
- Raviv, A. vd. *Epistemic Authority: Theory and Search*. İsrail: Tel Aviv University Press, 2002.
- Raviv, A. vd. "Measuring Epistemic Authority: Studies of Politicians And Professors". *European Journal of Personality* 7 (1993), 119-138.
- Raviv, A. vd. "Perception of Epistemic Authorities by Children and Adolescents". *Journal of Youth and Adolescence* 19(5) (1990), 495-510.
- Raviv, A. vd. "Teachers' Epistemic Authority: Perceptions of Students And Teachers". *Social Psychology of Education* 6 (2003), 17-42.
- Seyyar, Ali. *Davranış Bilimleri Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2004.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016.